» F E N I K S «

Rok Sanda

5. januar 2016
4. december 2016
Copyright © Rok Sanda

Rok Sanda
Pokopališka 1
1000 Ljubljana, Slovenija
+386 40 642 040
rosa835@gmail.com

DEJANJA IN PRIZORI

1. DEJANJE: OPEKA 3
1.1 OPERACIJA FENIKS 3
1.2 BRATSKA LJUBEZEN 13
1.3 UPOR V OKOVIH 21
1.4 POHORSKI BATALJON 25
1.5 PRAZNA ORDINACIJA 28
1.6 NA MEJI 32
2. DEJANJE: OGENJ 37
2.1 PRAZNA STANOVANJA 37
2.2 RADIO SPREGOVORI 41
2.3 STARI DUHOVI 44
2.4 RESNICE IN LAŽI 51
3. DEJANJE: PEPEL 55
3.1 PARTIZANSKA BOLNIŠNICA 55
3.2 ANDREJEV BEG 59
3.3 NA ROBU BLAZNOSTI 64
3.4 SOOČENJE 69
3.5 SLOVO OD IDEALOV 73

LIKI

SLAVKO OPEKA (FENIKS)	Moški v poznih dvajsetih, Primorec
ANDREJ OPEKA (ANDREA MATTONE)	Sedemnajstletni fant, Primorec
MARIJA LEŠNIK (MAGDA)	Sedemnajstletna punca, Posavčanka
BERT MAGAJNA	Moški v zgodnjih tridesetih, Primorec
OLGA POŽAR	Ženska v poznih dvajsetih, Mariborčanka
TOBIAS STIEBER	Moški v poznih tridesetih, mariborski Nemec
ŽENICE	Različni dialekti, podobne Olgi Požar
PETERLIN, OFOVEC, RADIO	Različni dialekti, podobni Tobiasu Stieberju

KRAJ DOGAJANJA

Maribor, Pohorje, Ljubljana, Kočevski Rog, Notranjska, Trst

ČAS DOGAJANJA

Zgodba se prične v začetku poletja 1941, nekaj mesecev po pričetku okupacije. Konča se kmalu po koncu druge svetovne vojne.

1. DEJANJE: OPEKA

1.1 OPERACIJA FENIKS

Doktorjeva ordinacija. Na steni je velik plakat človeškega telesa. Za veliko leseno mizo sedi BERT MAGAJNA, oblečen v doktorsko haljo. Na mizo je naslonjena OLGA POŽAR, mlada privlačna ženska v delovnem kostimu. Na mizi je steklenica žganja in radijski sprejemnik. BERT skuša popraviti radio, a ta vztrajno molči.

OLGA Kje je spet?
BERT Bo že prišel.
OLGA Vedno zamuja.
BERT Ne sekiraj se.
OLGA Kaj če ga je kdo prepoznal?
BERT Še vsakič je prišel.
OLGA Se je spet ustavil pri kakšni kurbi.
BERT In če se je?
OLGA Protokol nam jebe, zato ker ga rabi namočiti na vsakem vogalu.
BERT Ti si moja. Ne rabi te brigati kam ga on moči.
OLGA (strogo)
Berto, da sva si na jasnem glede dveh stvari.
(našteva)
Prvič: jaz nisem od nikogar. Če že mora biti kdo od koga, potem si ti moj. Dokler me ne razočaraš. 3
BERT Tako kot te je nekdo drug?
(OLGA ignorira, nadaljuje)
OLGA Sploh pa, drugič: disciplina mora biti. In spoštovanje dragocenega časa tvojih tovarišev. Še posebej, če gre za nadrejene, ki--
BERT Dobri ste vi komunisti. Enakopravni v vsem, ampak eni malo bolj kot drugi, ne? Njemu kar povej, kar mu pristoji, če te tako moti, ampak mene pa ne mešaj v te vaše zadeve. Tale sestanek je izjema. Za naslednjega boste šli kar lepo nazaj v tisto gostilno.
OLGA Tvoj narod te kliče na pomoč, tebi gre pa samo tvoja rit po glavi.
BERT Dobro veš, kakšen je riziko.
OLGA Vem ja. Čez petnajst minut pride Stieber--
BERT Stieber? Danes? Kako danes? Od kdaj danes?
OLGA Od nekdaj je danes.
BERT (se razburi)
Pa kje se potika ta prokleti kurbir!
(v tistem pride v ordinacijo SLAVKO OPEKA)
SLAVKO Serbus!
OLGA (vzklikne)
Zapri vrata!
BERT Kod si hodil tako dolgo!

SLAVKO Noben dober dan, nič. A smo živali, da se bomo nehali pozdravljati. Še nemci imajo svoj sieg heil.

BERT Slavko, ne zajebavaj. Čez petnajst minut imam Stieberja naročenega. Kod si hodil??

SLAVKO Imel sem...
(se zareži)
...opravke v mestu.

OLGA Dobro, ura nas priganja. Začnimo preden Bertota spravimo v arest.

SLAVKO Ah, ne bi mu škodilo, da malo preveri, kako je nam arestantom. Bi vsaj vedel za kaj se borimo, ko rečemo za svobodo.

BERT Nimamo vsi tvojih talentov.

OLGA (prekine)
Začnimo že, preden nas Stieber vse zašinfa.

SLAVKO (salutira po nemško)
Ja, šefica.

BERT (gre k oknu)
Ne dajta se motit.
(SLAVKO si iz flaše na mizi natoči žganja)

OLGA Tukaj imaš nov pasuš. In navodila.
(mu izroči dokumente. SLAVKO pije žganje)

SLAVKO Uf, s temle bi pa še bajte zažigal.
(si oddahne od alkohola, prebere potni list)
Feliks Fajon? Kakšno ime je pa to?

OLGA Ključavničar iz Koroške, ki ima na Lentu svojo delavnico. Zaprli so te zaradi sumljivih aktivnosti prejšnji teden. 4

SLAVKO Kako to misliš, da so me *že* zaprli?

OLGA Najprej boš moral v zapor vdreti, nato pa iz njega še pobegniti. Skupaj z ostalimi člani OF.

SLAVKO *V* zapor da bom vdiral? Ta je pa dobra!

OLGA A se ključavnice drugače lomi od zunaj kot od znotraj?

SLAVKO Ponavadi si motiviran z begom, ne pa s suhim kruhom.

BERT (se zareži)
Kaj je, véliki Feniks... A je pretežka naloga zate? Ponavadi imaš pa toliko povedati o tem, da te noben arest ne zadrži.

SLAVKO Moj talent je pobeg, ne aretacija. Sploh pa... Kaj delaš ti na tem sestanku?

BERT Hočeš reči, kaj delam v svoji ordinaciji?

SLAVKO (naredi požirek žganja)
Jaz tvegam svoje življenje vsak dan, kaj pa on? Saj še tega ne vem ali je za nas ali proti nam.

BERT Pa smo tam. Spet je vse črno-belo, a ne?

SLAVKO Ne, ne. Rdeče s haklkrajci na sredini. Si kaj pogledal čez okno zadnje čase? Vsaka druga stavba, sieg heil, sieg heil, mater jim jebem.

BERT Stvari se umirjajo.

SLAVKO Se figo umirjajo. Že peti vagon je šel na jug. Selijo nas iz mesta, kradejo našo zemljo, ti se pa delaš, da je vse v redu.

BERT Pa kaj bi še rad od mene, a? Saj vam dajem svojo ordinacijo.

SLAVKO Ni dovolj!

BERT Kdaj pa bo dovolj?

SLAVKO Ko boš prijel puško v roke!

(BERT si tudi natoči malo žganja)

OLGA Nehajta se obnašati kot dva mulca na igrišču, ki si merita, kdo ima daljšega.

(SLAVKOTU, ki bere dokumentacijo)

Si razumel navodila?

SLAVKO Herzoga poiščem. Mu predam naše pakete, on pa meni ključ od orožarne. Ukradem municijo in puške, spustim naše iz kletk in skupaj odletimo v svobodo. Potem nas pa komunistke vse srečne in radožive pričakate pri Metki pod Pohorjem, kjer se predamo zadnji noči lumparij, preden pičimo v hosto. Tako?

OLGA Ne čisto tako.

SLAVKO Dobro, zadnji del sem dodal. Ampak neka motivacija more obstajati za vse borce, ki gredo crkovat v hosto za našo svobodo.

OLGA Motivacija? Saj gredo one tudi v hosto. Kaj bo pa njim motivacija? Vaši ušivi štrclji? 5

SLAVKO Njih bo bodrila misel, da so vlivale moč našim narodnim herojem.

OLGA Poslušaj, dovolj imam tega tvojega provociranja in tvoje buržoazne politike glede žensk. Zdaj se doba takšnih kot si ti končuje. Zdaj bo lahko tudi ženska vladala moškemu. Kar navadi se na to.

(SLAVKO se nasmehne, mogoče malo posmehljivo. Nekdo je pri vratih)

BERT Stieber?

(BERT in OLGA panična, SLAVKO sproščen)

OLGA Hitro! Pojdi čez stranska vrata.

SLAVKO Ne tako hitro. Protokol mora biti. Bert, za čim sem zbolel?

(OLGA gre k vratom)

BERT Hmmm... Uši. Garje. Predpisal sem ti...

(gre do mize. OLGA medtem pripre vrata, kjer še trenutek pred tem zagledamo STIEBERJEVO glavo)

OLGA *Herr Stieber, einen Moment, bitte.*[1]

SLAVKO Ti bom jaz dal uši!

BERT Mora biti nekaj privatnega, da greš čez stranska vrata ven.

(piše na listek)

Tole boš šel iskat v lekarno.

STIEBER *Guten Tag. Ist jemand drinnen?*[2]

[1] Herr Stieber, samo trenutek prosim
[2] Dober dan. A imate še koga notri?

OLGA *Noch nicht. Ein angekündigter Besuch.*[3]
(SLAVKO gre proti stranskemu izhodu, bere)
SLAVKO Pa moram po tole?
(hodi nazaj, BERT ga obrne in poriva stran. SLAVKO še pravočasno izmakne flašo)
OLGA *Er hat Läuse. Wir müssen alles deifizieren.*[4]
BERT Lahko da opazujejo stavbo. Ne smemo biti sumljivi. Pojdi že!
STIEBER *Haben Sie oft solche Probleme?*[5]
SLAVKO Saj ni nič drugega, samo...
OLGA *Ganz im Durchschnitt.*[6]
BERT Kaj?
STIEBER *Na, gut. Ich warte dann. Aber beeilen Sie sich.*[7]
SLAVKO Tista v lekarni... No, če bo videla tale recept...
BERT Verjemi mi, ona ima še vse kaj hujšega. Boljše zate, da se je izogibaš s svojimi izmišljenimi ušmi.
(SLAVKO že skoraj odide, a se vrne, OLGA že skoraj odpre vrata, se v zadnjem trenutku ustavi)
SLAVKO Kaj pa ima?
BERT Ljubezen do Hitlerja.
SLAVKO Ah, to bom jaz hitro pozdravil. Smrt fašizmu!
BERT Ja, ja. Spokaj se že.
(OLGA gleda, da je SLAVKO zares odšel, nato spusti STIEBERJA not. Vstopi. Razgleduje se naokoli.) 6
STIEBER *Draußen wartet noch jemand.*[8]
OLGA Gospod Stieber pravi, da je zunaj še nekdo?
BERT Še nekdo? Danes imamo pa gužvo.
OLGA (STIEBERJU)
Herein, bitte.[9]
(BERTU)
Naročen ni. A ga odslovim?
BERT Naj pride, naj pride. Za gospodom Stieberjem.
(OLGA odide ven. STIEBER stoji pri vratih)
Torej, Tobias. Še znate slovensko?
STIEBER *Na, ja... Ein bisschen.*
BERT Drugače kar pojdite tja čez cesto. Vas bo doktor Eiweiss z veseljem sprejel.
STIEBER (se kar naenkrat spomni slovensko)
Absolutno ne. Vi ste moj doktor že odkar ste odkrili mojo bolezen.
BERT No, seveda. Ostro oko imam za takšne primere, to je res. Pa čeprav sem iz tega slovanskega legla zrasel.
STIEBER Politika. To je samo politika.
(BERT gre po blokec z repepti in začne pisati)
BERT Seveda ja. Pa da vidimo. Kašelj?

[3] Vsak trenutek bo / vsak čas bo. Nenapovedan obisk.
[4] Uši ima in opravljamo dezinfekcijo.
[5] Imate veliko tega pri vaših ljudeh?
[6] Normalno količino.
[7] No, prav. Bom počakal. Ampak pohitite.
[8] Zunaj vas še nekdo čaka
[9] Kar naprej, prosim

STIEBER Ja. Zelo močno.
BERT Glavobol?
STIEBER Ja. Absolutno ja.
BERT In standardne bolečine v križu, nogah, prstih, vratu, kajne? Kot ponavadi?
STIEBER Alles.
BERT Ni drugega kot da vam predpišem isto dozo kot vedno do zdaj. Bi se strinjali?
STIEBER No ja... Lahko malo več?
BERT (se zresni)
Tobias. To so že nevarni odmerki. Menda se nočete fentati?
STIEBER Absolutno ne. Samo... Rabim čedalje več...
BERT Ja, ja. To je narava vaše... bolezni. Ampak morate držati pod kontrolo. Ali bova pa spet šla na čistko...
STIEBER Nein. Bitte. Nazadnje je zelo bolelo. Krči, bruhanje. Prehudo je bilo.
BERT Ampak sva pa zato uspela znižati dozo, a nisva? Mogoče bo kmalu spet potrebno, če ne boste pazili.
(nekaj časa premišljuje)
Prav. Malo več še lahko. Dvesto petindvajset mililitrov. To bi moralo zdržati kak mesec.
STIEBER (čisto srečen)
Danke herr doktor, danke.
BERT (mu izroči listek) 7
Tako. Pa lep dan še naprej.
STIEBER Nekaj še.
BERT Niti kapljice več vam ne dam. To je skoraj smrtna doza opija! Z njo lahko še koga ubijete!
STIEBER Ne to. Politika.
BERT Politika me ne zanima.
STIEBER Danes mora vse zanimati.
BERT Jaz se držim zase. Tako te najmanj udari po betici.
(STIEBER se zresni in stopi bliže)
STIEBER Doktor, poslušajte. Takšne kot ste vi zdaj pošiljajo na jug. Da bo prostor za naše.
BERT Takšne kot sem jaz? Doktorje? Izobražence?
STIEBER Še posebej takšne, ja. In še posebej, če niso iz Marburga.
BERT Jaz živim v Mariboru že enajst let!
STIEBER Premalo.
BERT Kdo je pa odločil, da je to premalo?
STIEBER Sem videl vaše papirje... Bazovica. Pri Trstu je to, kajne? In bili ste v TIGRu.
BERT Ne vem od kje vam te laži...
STIEBER Ne govorim vam to zato, da bi vam grozil. Jaz vas imam rad, doktor Magajna. Brez vas... Ne vem kako bi brez vas. Ampak morate razumeti, da nemški rajh ve vse o vas.
BERT Zakaj mi to pravite?

STIEBER Sam Chef der Zivilverwaltung me redno vabi na posvete. In ko smo delali načrte za selitve, ste se znašli na seznamu. Kot ste sami rekli. Intelektualec. Iz Primorske. Anti-fašist.

BERT Tega nisem rekel.

STIEBER (se nasmehne)
Pa sem vzel seznam v roke in zamenjal vaše ime z nekom drugim. Zakaj?

BERT Zakaj?

STIEBER Ker ste dobri do mene.

BERT Hvala vam gospod Stieber.

STIEBER In ker boste še naprej pomagali z mojo... boleznijo.

BERT Če bo le v moji moči.

STIEBER Ampak zdaj ste se spet pojavili na seznamu.

BERT A tako...

STIEBER In morate razumeti, da vas ne morem kar tako izbrisati. Gestapo opazuje.
(BERT zamišljen. Jezen)
A veste kako ocenimo kdo lahko ostane?

BERT Kdo lahko ostane v *nemškem* Mariboru?

STIEBER Medicina. Vse skupaj je zelo profesionalno. Bi vam bilo všeč. Nemški znanstveniki so namreč odkrili katere lastnosti človeške anatomije pripadajo manjvrednim rasam. Evgenika, doktor Magajna. Maribor bo že v nekaj desetletjih očiščen nearijskega elementa.

8

BERT In tisti, ki ostanemo izven?

STIEBER Nikar se ne razburjajte, doktor Magajna. Tu je namreč vaša rešitev.

BERT V čem?

STIEBER Dolge vrste Slovencev čakajo, da bi jim dali štampiljko, da lahko ostanejo. In seveda je pomembno, da ne damo preveč štampiljk. To je jasno... Ampak še bolj pomembno je, da jih nekaj ostane. Doktor, ki opravlja te preglede, bi pa rad vse poslal na jug.

BERT A tako...

STIEBER Povejte mi doktor Magajna... Kdo bi hotel živeti v mestu brez služabnikov, mehanikov, kuharjev?
(BERT molči, STIEBER pa navdušeno pripelje do konca, zadovoljen sam s seboj)
In tu je vaša rešitev!

BERT Da postanem kuhar??

STIEBER (se nasmeji)
Ne, doktor Magajna. V vaši ordinaciji bomo odprli še eno pisarno za evgeniko. In jaz bom sem pošiljal ljudi, ki jih Maribor potrebuje.

BERT Absolutno ne.

STIEBER Kako?

BERT Ste me dobro slišali. Medicina je plemenit poklic in vi nacisti ste ga umazali s svojimi igricami. Jaz se tega ne grem. Grem raje na jug.

STIEBER A vam je vseeno za vas?

BERT Bolj vseeno, kot za čisto vest.

STIEBER Kaj pa vaša sodelavka tam zunaj? Za njo vam je tudi vseeno?

BERT Olga je iz Maribora. Njena familija je tu že odkar je stolnica zagorela, če ne še dlje. Precej dlje kot večina teh nemčurjev s svojimi zastavicami.

STIEBER Pa komunistka je tudi.

BERT Neumnost.

STIEBER In članica tiste, kako že rečete. Proti-imperialistična fronta? Osvobodilna fronta?

(BERT je presenečen. STIEBER se zresni)

Mislite, da ne vemo? Reich vse ve, doktor Magajna. Z lahkoto se jo pošlje na vlak. In ne na jug. O ne, takšni gredo na sever. A veste kaj je na severu?

(BERT molči. STIEBER ga nekaj časa preučuje, nato seže v prsni žep in izvleče ven list z navodili)

Tukaj je spisek vseh lastnosti, ki jih mora imeti dober arijski človek. Velikost glave, prsni koš, višina, teža, barva las, oči... Vse je tu na seznamu.

(BERT bere s seznama, STIEBER se vstane) 9

Jutri pridejo že prvi izbranci. Če bodo imeli moj podpis, jih obdržimo.

(BERT vrže listek na mizo. Na odhodu STIEBER še doda)

Zunaj je fant, ki vam bo pomagal pri teh pregledih.

BERT Ne rabim pomoči. Imam Olgo.

STIEBER In če se Olgi kaj zgodi?

(STIEBER na odhodu, pozdravi)

Heil Hitler!

(STIEBER ven, OLGA in ANDREJ mimo njega not)

OLGA Andrea Mattone. Pravi, da je prišel na prakso. Sem mu povedala, da se je zmotil.

ANDREJ Bongiorno Signor Alberto.

(BERT premišljuje, nato iztegne roko)

BERT Serbus Signor Mattone. Ste le prišli...

OLGA Torej si ga pričakoval?

BERT Seveda, gospodič Mattone je...

(išče besede, ANDREJ vskoči)

ANDREJ Medicinska praksa.

BERT Tako, tako.

OLGA (zvleče BERTA na stran)

Nič mi nisi povedal o tem mulcu.

BERT A ti rabim prav vse povedati?

OLGA Berto, dobro veš kakšni so časi...

BERT Vem samo to, da si ti zadnje čase preveč zaposlena s svojimi frontami...
(OLGA mu nakaže naj ne omenja OF)
...in te pol časa ni tukaj. Doktor rabi asistenco.
OLGA Ampak kdo je sploh on?
BERT Poslušaj, tisto je tvoj svet, to je pa moj. Pusti me zdaj, da opravim razgovor z mladeničem.
OLGA Moram iti. O temle se bova pa še pogovorila.
BERT Seveda, seveda. Se vidimo, ko boš imela spet čas.
(odslovi OLGO skozi stranska vrata ven, počaka, da sliši, da je ni več, nakar gre proti ANDREI)
Zdaj pa tako mali. Če misliš, da bom mirne krvi prenašal špijuna pod svojo streho--
ANDREJ Gospod Magajna...
BERT Doktor.
ANDREJ Si, si. Iščem svojega brata.
BERT Kakšnega brata?
ANDREJ Slavko. Slavko je moj brat.
BERT Ni mi povedal za kakšnega brata.
ANDREJ Bo potrdil, da sem njegov brat.
BERT Sploh pa... ne vem o kakšnem bratu to govoriš. Stanko si rekel?
ANDREJ Slavko.
BERT Ne poznam nobenega Slavkota.
ANDREJ Slavko Opeka. Je tukaj. Vem, da je.
BERT To so ti švabi povedali preden so te za špijuna vzeli? 10
ANDREJ Nisem špijun.
BERT Ne? Gospod, ki te je pripeljal, je povedal drugačno zgodbo.
ANDREJ Mojega očeta so zaprli.
BERT Pa te imam! Slavkotov oče je umrl pred sedemnajstimi leti!
(se zave, da se izdaja)
Sicer pa tako ne vem kdo je Slavko.
ANDREJ Moj oče ni moj pravi oče. Ampak moj brat je pa moj pravi brat. In vi ga poznate. Mi je sam povedal
BERT Prav. Greva za trenutek reči, da ne lažeš. In da jaz vem o kom govoriš. Kaj delaš s temi švabi? Oni so še hujši od naših fašistov na primorskem.
ANDREJ To bom pa samo Slavkotu povedal.
BERT Če hočeš kdaj govoriti z njim, boš povedal meni.
ANDREJ Ne morem.
BERT Mali fašist, ki je prišel vohuniti za velike naciste. To si ti in nič več. Feniksov pravi brat ne bi nikoli delal za takšne ljudi, ki so njegovega očeta pokopali.
ANDREJ Pokopali? Njegov grob je prazen in vedno smrdi po ščalini. Ker gre vsak fašist scat nanj. Moji mami so pa ostali samo dolgovi in večni madež.

BERT Že brez takšnih kot si ti bomo dovolj težko pogasili vse te požare... Zakaj si tukaj mali?
ANDREJ Prišel sem k svojemu bratu.
BERT Zakaj?
ANDREJ Da ga prosim za pomoč.
BERT Kakšno pomoč?
ANDREJ Da mojega očeta spravim iz zapora.
BERT Tvoj oče je mrtev.
ANDREJ Ne njega. Drugega. Cosima.
BERT Furlana?
ANDREJ Mojega očeta.
BERT In ti misliš, da ti bo Slavko pomagal? Pred prag si mu pripeljal cel gestapo, on bo pa tebi pomagal, da iz aresta rešiš nekega fašističnega kurirja?
ANDREJ Jaz sem samo prišel k bratu. Nič ne vem o fašistih in nacistih in o požarih in--
BERT Tisti, ki te je pripeljal sem--
ANDREJ Mi je povedal za ta naslov.
BERT Mali, to je eden najbolj umazanih ljudi v tem mestu. In ne delaj si utvar. Oni točno vedo kdo si. Oni vedo zakaj si tukaj in h komu si prišel. Tvoj brat beži pred njimi že tri mesece, ti si jih pa pravkar pripeljal pred njegovo skrivališče. Pa če zanalašč ali pomotoma, si pravkar podpisal njegovo smrtno obsodbo.
ANDREJ (v strahu) 11
Nisem.
BERT Seveda si. Ubil si ga.
ANDREJ Nisem, doktor. Samo prositi sem ga prišel. Ker ne odgovarja na pisma. Kako naj bi ga drugače--
BERT Z razlogom ne odgovarja, mulec prismojeni. To niso igrice, ampak zaresne zadeve.
ANDREJ Bom šel. Bom šel takoj zdaj.
(se odpravi, BERT ga ustavi z roko)
BERT Zdaj, ko si celo bajto zažgal...
(razmišlja)
Porkamadona! Zakaj ljudje ne znate biti pri miru! Morate vedno mir rušiti s svojimi bedarijami.
(še malo razmišlja)
Takole bova naredila. Ti boš lepo nadaljeval svojo komunikacijo z gospodom Stieberjem. In ga boš hranil samo s podatki, ki ti jih bom jaz dal. Razumeš?
ANDREJ Kaj pa Slavko?
BERT Ko pride iz aresta se bosta pomenila.
ANDREJ Aresta?
BERT Vsak čas pride nazaj. Ampak njemu nič o špijunih. Manj kot trenutno ve o tem, bolje je zanj... In zate. In če te Olga kaj vpraša, si tukaj na praksi. Frišno s Trsta, študij medicine. Mlad si sicer, ampak recimo, da si en tak wunderkind. Veš kaj je to?

ANDREJ Čudežni deček.
BERT Tako je. Kaj znaš?
ANDREJ Znam?
BERT Alora... V čem si spreten? Kaj obvladaš? Da bom vedel, kako te uporabiti.
ANDREJ Elektrika in stroji. To sem dober.
BERT Torej si vseeno Metodov sin.
(BERT se zamisli, nato nadaljuje)
Dobro, praviš da ti naprave ležijo. Popravi mi tisti radio, poleg bova pa imela prvo lekcijo v medicini.
ANDREJ Medicini?
BERT A si gluh ali glup? Najbolj brihtno žensko v celem Mariboru morava prepričati, da si z medicinske. Ker Slavko bi ti mogoče še prizanesel, ampak Olgica pa verjemi mi, bi ti poslala metek v glavo v trenutku, ko bi zvedela, da kolaboriraš. Pa če to delaš zanalašč ali ne. Tako da, radio in medicina. Alo, alo gremo!
(BERT se usede za mizo, ANDREJ se loti popravljanja radia)
Prva lekcija: bakterije!
(prehod v naslednji prizor)

12

1.2 BRATSKA LJUBEZEN

ANDREJ še vedno popravlja radio, a ta noče spregovoriti. BERT stopa gor in dol po prostoru in govori, kot da je učitelj.

BERT One so tvoj največji sovražnik. Te male svinje so vsepovsod. Zato vedno delaj s čistim orodjem. Včasih ti pacient umre dan, dva, celo teden po posegu, pa sploh nisi nič drugega delal kot slepič rezal ven. Pa se čudiš zakaj... Zaradi bakterij.

ANDREJ (ponovi za njim)
Zaradi bakterij.

BERT Tako ja. Seveda se pa zna zgoditi, da bova kdaj na terenu, kjer ni pravih orodij...
(v ordinacijo pridivja OLGA. Prestrašena je)

OLGA Berto, spakiraj stvari.

BERT Bodi tiho baba, nekaj razlagam temu mulcu.

OLGA Berto. Začelo se je. Spakiraj stvari.

BERT (ANDREJU)
Če ni drugega, bo tudi lovski nož dober. Samo glej, da ga vedno na ognju prežgeš. Pa alkohol na rano. Če pa tega ni, pa ogenj še na rano. Bolje da boli, kot da se gnoji. Ko se gnoji, sploh v hosti, se gnoji do smrti. Vsako rano treba zažgati, si razumel?
(ANDREJ pokima. OLGA ANDREJU)

OLGA Signor Mattone, prosim. 13
(pomigne proti izhodu, ANDREJ se umakne)

BERT Porkodijo, kaj bi rada?

OLGA Berto, včeraj so v Krškem ustrelili prvih osem.

BERT Prvih osem?

OLGA Naše. Nekdo jih je izdal in so jih ustrelili.

BERT Kdo?

OLGA Kaj kdo. Nemci, kdo pa.

BERT A ni Krško pod Italijani?

OLGA Ne. Tisto je Novo mesto.

BERT Kako postrelili. A so kaj naredili? Kaj je bilo?

OLGA Vodstvo OF poroča, da jih je nekdo izdal... Zdaj so pa še pri nas začeli. A ne razumeš kaj ti pravim? Čas je.

BERT Za?

OLGA Za to kar ti govorim že pol leta. Greva v hosto.

BERT Kdo? Ti in Slavko?

OLGA Slavko je še zaprt. Danes naj bi prišel ven, ampak zdaj je vse v zraku. Govorim o naju dveh Berto. Greš z mano ali ne?

BERT Kakšno hosto. Ne govori neumnosti.

OLGA Torej ostaneš?

BERT Olga, prosim te, ne paničari. So pač postrelali par krških komunistov. Razen tega, da je par slovencev manj na svetu se ni nič spremenilo.

OLGA OF nujno potrebuje organiziran upor v Mariboru. V Ljubljani so že--

BERT Kakšni Ljubljani? Tam imajo Italijane, ki spreminjajo jezik in kulturo, tu imamo pa organiziranega Nemca. Kakšna hosta. V enem tednu bi vsi pocrkali.

OLGA Gor na Pohorju--

BERT --se vsak dan sprehajajo nemške patrulje. Kaj noriš kar naenkrat? Kje je Olga, ki vse splanira?

OLGA Bert, ti še vedno ne razumeš, da smo v vojni.

BERT Ne, Olga. Mi smo okupiran narod. Pri nas ni vojne, ker smo kapitulirali.

OLGA Jaz nisem kapitulirala. In OF tudi ni kapitulirala. Slovenski narod ni kapituliral.

BERT In prav je da se borimo. Ampak bodimo pametni, no...

OLGA Ti bi se raje igral še naprej zdravnike.
(pokaže na ANDREJA)
Če ne greš z mano, grem pa sama.

BERT Kaj pa Slavko?

OLGA Kaj je z njim?

BERT A njega boš tudi pustila? A tako dela ta tvoja fronta? Dokler so ljudje koristni jih uporablja, potem, ko se pa veter obrne, pa pozabi na njih? Za takšno organizacijo bi se ti borila?

OLGA Slavko je dobro vedel v kaj se je spustil, ko je šel v Melje. Če so pa zaprli ravno tistega paznika, ki mu naj bi pomagal ven pa nisem jaz kriva, niti ni kriva OF. Nehaj obračati stvari stran od dejstva, da te je strah prijeti puško v roko. 14

BERT Olga, ničesar me ni strah. Samo moraš razumeti, da imamo opravka z organizirano zverino. Kako si lahko tako prepričana, da ti bi sploh uspelo priti do Pohorja in da vas ravno pri vašem taboru ne bo čakala nemška zaseda, ki je bila že o vsem obveščena vnaprej?
(v tistem se vrata sunkovito odprejo. notri vdre SLAVKO)

OLGA Slavko!

BERT (se zareži, ga objame in potreplja po rami)
Tebe pa res noben arest ne zadrži, hahaha.

SLAVKO Jebemti, da tokrat je bilo pa res težko. Ti Nemci niso ista vrsta živali kot naši žandarji. Z našimi se vse lahko zmeniš. S temi švabi pa kot da še niso slišali za kompromis.

OLGA Kako si prišel ven?

SLAVKO Uporabil sem svoje čare.
(se zareži. BERT se zareži skupaj z njim. OLGA hladno, Glasno zareže v smeh)

OLGA Dovolj hecov! Stvari so se zaostrile. Danes zjutraj so celo skupino dobili pri Metki pod Pohorjem. Jaz sem uspela zbežati samo zato, ker sem šla še po

municijo k Debelaku. Vse so zaprli. Zvonkota, Činča, Terezo in oba Aretova fanta. Situacija se je jebeno zaostrila.

BERT Nič nisi rekla o vsem tem.

OLGA (se razburi)
Že ves čas ti govorim. Ampak ti bi raje debatiral o detajlih komunističnega in nacističnega političnega programa.

SLAVKO Če imaš municijo, potem gremo proti Pohorju, poberemo puške pri Marjani--

OLGA Nisi me poslušal. Marjano so zaprli.

SLAVKO Pa so našli zaboje?

OLGA Ne vem.

SLAVKO Potem pa gremo po--

OLGA Tudi če so še tam, nam ne koristijo. Švabi najbrž čakajo v zasedi in bi bili najbolj veseli, če bi v svoj šopek dobili še Feniksa in Golobico.

SLAVKO V vsakem primeru gremo v hosto. Gor imamo dvanajst fantov. Treba jih je opozoriti.

OLGA Zato sem Bertu govorila, da gremo. Ampak on ne bi šel. Ga je strah.

BERT Stieber mi je zadnjič dal vedeti, da ve zate Olga. In me je opozoril, da si na prostosti samo zaradi njegove milosti.

OLGA Kaj se pa imaš ti za pogovarjati s Stieberjem o meni? Kaj si mu povedal? 15

BERT (se razburi)
Ženska, zdaj je pa dosti teh tvojih obtožb! Poslušaj me, ko ti razlagam, kako ta svet funkcionira. Stieber je v mojem žepu. Dobro sama veš, kakšne doze opija prejema na moj recept. In zdaj ko se je spečal z Gestapom, nima kam drugam po svojo drogo. Nacisti pobijajo šibke. Ne bo te izdal, dokler dobiva svojo robo. Nobenega špijuna ni v OF. Tebe so gledali. In niso te zaprli skupaj z ostalimi samo zato, ker so upali, da jih boš pripeljala do Feniksa. Neumno in neodgovorno bi bilo, da gresta v hosto. Zato grem jaz namesto vaju.

OLGA Ti nisi...

BERT Mogoče ne verjamem v iste pravljice kot vidva, ampak vem pa, da mi ni vseeno za tiste fante gor na Pohorju, še manj pa za vaju. Povejta mi kam moram in to naj bo konec te debate.

(OLGA gre do svoje pisalne mize. Vzame predal ven, dvigne lažno dno in vzame ven zemljevid in revolver. Izroči oboje BERTU. En revolver še vidimo, da ostane v predalu)

OLGA Od Marjane greš naprej po poti dokler ne prideš do razpotja. Tam greš desno, v hrib. Stara, neoznačena pot. Dalje si pa z zemljevidom pomagaj.

(BERT vzame zemljevid in revolver. Napolni ga z metki in spravi v žep jakne)

BERT Še nekaj vama moram povedati.

OLGA Kaj? Čas teče...

BERT Tisti fant... Ki ga imam na praksi. Ko je prišel, me je prosil, da ga skrijem. Da išče nekoga.
(se obrne k SLAVKOTU)
Tvoj brat je.

SLAVKO Andrej?

BERT Ja. Ampak ga opazujejo. Nacisti in fašisti.

SLAVKO In kaj dela on?

OLGA Slavko, ne zanima me, če je tvoj brat. Takšne se strelja!

BERT Zdaj bomo pa kar vsakega fentali, ki ni z vami komunajzerji?

OLGA Kolaboracija je zločin proti našemu narodu. Revolucija nima nič s tem.

BERT Kar takole brez sodišča, malo na pamet bomo ljudi obsojali na smrt? Če ne bi bilo malega, bi tebe Olgica že zdavnaj ujeli. Nemci in Italijani nič ne vejo. To lahko izkoristimo. Sploh pa mali ni nič kriv.

SLAVKO Ta mulc je od malega rastel pri fašistih. Pri njih je hodil v šolo. Pri njih se je učil kako držati pištolo, kako razmišljati. Ne pravim, da je kriv, ampak fašisti se že marsikomu narisali črno pred očmi. 16

BERT Vama se je utrgalo.
(zakriči skozi stranska vrata)
Andrej! Andrej! Pridi sem!
(skozi vrata vstopi ANDREJ. Ko zagleda SLAVKOTA, steče k njemu, da bi ga objel)

ANDREJ Slavko!
(SLAVKO ga odrine stran)

SLAVKO Kaj delaš tukaj mali?

ANDREJ Slavko, moraš pomagati. Cosima so zaprli.

OLGA (ANDREJU)
Takoj povej, kaj si povedal švabom o nas!
(OLGA gre proti ANDREJU. BERT izvleče revolver)

BERT Zdaj pa dosti teh neumnosti.

OLGA Berto, kaj delaš?

BERT Razumem, da nas je strah. Vse nas je strah. Kaj bo... Kam bomo šli... Ampak ne bomo postali živali. Ne pustim vama tega.

SLAVKO Bert! Počasi...

OLGA Doktor Magajna. V imenu Pokrajinskega odbora Komunistične partije Slovenije zahtevam, da takoj odložite revolver ali pa se soočite s posledicami.

BERT Mali, pograbi svojo torbo. Vzemi konzerve iz omare, nož iz kredence in vse stvari iz moje zdravniške

torbe stresi v moj nahrbtnik in me počakaj spodaj pri glavnih vratih.

ANDREJ Kam pa greva?

BERT Ne sprašuj, samo naredi kar ti pravim, če nočeš umreti.

ANDREJ Si signor Berto.

(ANDREJ steče skozi stranska vrata. SLAVKO hoče steči za njim, a BERT uperi svoj revolver vanj, SLAVKO trzne in se ustavi)

OLGA Berto, kaj delaš? Berto.

BERT Naredil bom, kar sem rekel. Grem v hosto opozoriti fante. In potem prideva skupaj nazaj in se bomo še enkrat pogovorili. Kot normalni ljudje.

SLAVKO Berto, ne razumeš. Mali je bil odlikovan s fašističnimi medaljami. Lahko si ga našel v časopisu pred leti, slikanega skupaj z Mussolinijem. Ponos Italijanskega naroda. Ne veš kaj počneš.

BERT Če si ti pozabil, kako fašisti novačijo, jaz nisem. Vse kar si zdaj povedal, so bile za fante njegove starosti obvezne stvari.

SLAVKO Ampak sperejo ti možgane.

BERT Lahko bi isto rekel za vaju. Olga, oprosti, ampak nekdo te mora varovati pred teboj. Ordinacija je zaprta. Sem na terenu. Če pride Stieber, mu pa napiši recept z mojim imenom. Se vidimo kmalu!

(gre ritenski skozi stranska vrata ven. SLAVKO steče za njim, OLGA zakriči za SLAVKOTOM) 17

OLGA Pusti ju! Naj gresta!

(SLAVKO se vrne)

Zdaj imava pomembnejše stvari za narediti. Treba je poročati Centralnemu komiteju.

SLAVKO Glede česa?

OLGA Kako to misliš, glede česa? Bert pelje špijuna na Pohorje naravnost v naše skrivališče. Se ti ne zdi to nekaj o čemer je vredno poročati?

SLAVKO Olga, prosim te, Bert je...

OLGA Bert je kaj?

SLAVKO Bert je najin...

OLGA Bert je izdajalec slovenskega naroda. Zdaj pa prosim, če nehaš s temi sentimentalnostmi. Usedi se in poročaj.

SLAVKO Olga, prosim te.

OLGA Slavko Opeka, v imenu Komunistične partije Jugoslavije, Centralnega komiteja, Pokrajinskega odbora in celotnega slovenskega naroda, ukazujem ti, da se usedeš za mizo in mi poročaš.

SLAVKO Evo, jebemti.

(zagrabi stol, ga udari z nogami ob tla in se sesede nanj)

Sedim. Poročam. Kaj bi rada vedela baba zmešana?

OLGA (rola papir v pisalni stroj in začne tipkati)

Kako si zbežal iz zapora? In kje so ostali?

SLAVKO Herzoga ni bilo.

OLGA Vem. Izdan je bil.

SLAVKO No, ampak jaz imam vedno rezervo. Sem se spoprijateljil z oficirjem Markovićem.

OLGA (neha tipkati. Pogleda preko papirja) Kako spoprijateljil?

SLAVKO Odkrila sva skupno ljubezen do kart.

OLGA (tipka dalje) Kart?

SLAVKO Predvsem dupla briškula. Oficir Marković je zelo rad izgubljal denar. Tako sem spoznal paznico Marijo Lešnik.

OLGA Marijo Lešnik?

SLAVKO Neka mlada punčara, ki je malo preveč sanjarila in se je nekako ulovila v Markovićevo mrežo. In jo je pajek hrustal vsak večer. No, jaz sem ji obljubil, da jo rešim, če ona reši mene.

OLGA In ona?

SLAVKO Je pojedla vse kar sem ji natvezil. Zjutraj me je čakal ključ v hrani. Kako ga je spravila tja ne vem, ampak ni bilo časa za takšna vprašanja na poti ven.

OLGA Pa drugi?

SLAVKO So ostali zaprti. Brez pomočnika znotraj...

OLGA Saj si imel Marijo.

SLAVKO Moraš razumeti, da to je bilo delikatno bitjece, a nikakor ne neumno. O svoji nedolžnosti sem jo že prepričal... Ampak, da bo priskrbela ključe za vseh dvanajst ljudi. Pa še zaprti so bili med političnimi zaporniki. Jaz sem bil med navadnimi. 18

OLGA Dobro, dobro, razumem. Počakaj zdaj da še o Bertu napišem.

(OLGA začne tipkati. Njen obraz je hladen, a njeno živčno tipkanje izdaja njena resnična čustva. Nekaj časa jo SLAVKO molče opazuje, nakar se vstane in jo preko pisalnega stroja prime za roki. OLGA še vedno skuša tipkati)

SLAVKO Olga...

OLGA Pusti me!

(SLAVKO ne spusti njenih rok)

SLAVKO Olga, kaj pa če sva se motila?

OLGA Pusti me Slavko, ali bom pa še tebe raportirala!

SLAVKO Bert ni naredil nič narobe. Samo naju je ustavil, preden bi naredila kakšno neumnost.

OLGA Slavko, pusti me!!

(SLAVKO molči, a jo še vedno trdno drži za roki. OLGA se skuša iztrgati. Nekaj časa se tako upira, nakar se njena krčevita drža zlomi, njeno telo se sesede, samo še SLAVKOVI roki jo držita pokonci. Zjoče se. SLAVKO stopi okoli mize in jo objame. V tistem nekdo potrka na

vrata. Oba trzneta. Nato začne tolči s pestmi. SLAVKO steče do stranskih vrat, OLGA do glavnih vrat. Oba sta panična)

STIEBER (od zunaj)
Slavko Opeka! V imenu tretjega nemškega rajha in vseh poštenih prebivalcev Maribora, odpri vrata.

SLAVKO Stranski izhod je poln nacijev.

OLGA Glavni tudi.

SLAVKO Kako vedo da sem tukaj?

OLGA Tvoj brat, saj sem rekla.

STIEBER (od zunaj)
Vemo, da si tukaj. Takoj odpri vrata. Doktor Magajna je moj dober prijatelj, nočem mu poškodovati vrat ordinacije.

SLAVKO Samo trenutek, prosim!

OLGA Kaj delaš?

SLAVKO Skrij se pod deske.

OLGA Ne morem ti pustiti.

SLAVKO Saj si ga slišala. Mene iščejo. Bom že zbežal. Saj veš, da vedno zbežim.
(potisne OLGO proti podpodju. OLGA začne plezati navzdol, se obrne, ustavi)

OLGA Slavko...

SLAVKO (povleče nož iz toka. Lovski nož z rdečim rezilom) 19
Bom jim pokazal feniksovo rezilo. Ti pa samo tiho počakaj, da bo mimo.
(jo poljubi)
Za stare čase. Potem pa poišči Berta in pojdite skupaj v Ljubljano. Maribor je mrtev. Se javim, ko pridem ven.
(zapre loputo za njo. Luč pade skupaj z OLGO. Prizor se nadaljuje v temi. Tolčenje po vratih)

STIEBER Hitro. Hitro.
(počasni koraki)

SLAVKO Evo me, prihajam.
(odklepanje ključavnice. Tresk odprtih vrat. Škornji po lesu. Udarci ob telo. SLAVKOTOVI kriki bolečine)

STIEBER *Zeigen Sie ihm deutsche Langmut.*[10] Preiščite vse. Karkoli najdete je dokaz konspiracije. *Nehmen Sie alles. Jedes Dokument. Jedes Blatt. Alle geschriebene Wörter.*[11] Kje je Olga Požar?

SLAVKO Kdo?

STIEBER Ne delaj se neumnega. Izkoriščala sta doktorjevo zaupanje za svoje ilegalne posle. Vse vemo!

SLAVKO Ne vem nič o kakšni... Olga ste rekli?

STIEBER Erinnern Sie ihn daran, bitte.[12]
(slišijo se udarci in brce)

[10] Pokažite mu nemško potrpežljivost.
[11] Vse vzemite. Vsak dokument. Vsak papir. Vsako napisano besedo
[12] Spomnite ga prosim.

Kommunistenschwein! Rote Socke![13] Se zdaj spomniš?

SLAVKO A to je tista iz lekarne spodaj. Moram vas opozoriti, da ima uši, tako da na vašem mestu ji ne bi šel preblizu, če me razumete.

(SLAVKO se zareži)

STIEBER Nehmen Sie ihn fest. In unseren Gefängnissen wird er sich schnell erinnern, wer ist wer. Also, los.[14]

SLAVKO (poje internacionalo, medtem ko ga tolčejo)
Vstanite v suženjstvo zakleti, ki jarem... uf!...

(zvok se oddaljuje)

...vas teži gorja. Zdaj pravda stara v borbi sveti... uf!... vas kliče za prostost sveta.

(vrata se zaloputnejo. Nekaj časa je tišina. Napetost reže v zrak. Loputa se počasi dvigne, z njo pa tudi svetloba. Za OLGO stoji STIEBER. OLGA počasi leze iz skrivališča. Šele ko se vstane in obrne zagleda STIEBERJA. Ta ima naperjeno pištolo vanjo)

STIEBER Gremo.

OLGA (s sladkim glasom in nasmeškom)
Herr Stieber, ravno sem prišla iz--

STIEBER Dovolj sprenevedanja ženska. Oba veva iz kakšnega materiala si. Gremo.

(OLGIN obraz se spremeni nazaj v ostrega. Pljune mu v obraz. On jo klofutne, nato pa zagrabi eno roko za hrbtom, da ji zvije ramo in jo potisne skozi glavna vrata ven)

20

Du Schlampe. Wirst du schon sehen, was bedeutet einem Deutschen zu schmähen.[15]

OLGA Prosim te, kakšnemu nemcu. Sin slovanske kurbe si, tako kot jaz. Kdo se zdaj spreneveda.

(tema.)

[13] Komunist. Podgana slovanska.
[14] Primite ga. V naših zaporih se bo hitro spomnil, kdo je kdo. Pojdimo.
[15] Prasica nemarna. Boš še videla kaj pomeni pljuvati Nemcu v obraz.

1.3 UPOR V OKOVIH

Tema. Vlaga. Na tleh leži nerazpoznavna figura. Kovinski zvok odpiranja lopute. Po tleh se zariše svetloba iz lopute in osvetli OLGO. V zaporniški uniformi. Izmučena. Proti njej se zapelje skleda s hrano. Podobna je pasji skledi. Skozi loputo se sliši ženski glas.

MARIJA Jej, svinja komunajzerska.
(tišina)
Si me slišala? Jej.
OLGA Kako ti je ime?
MARIJA Kaj te briga!
(tišina)
Ali boš pojedla, ali bom pa odnesla.
(tišina)
OLGA Nisem lačna.
(nekaj časa še vedno tišina, nakar se loputa zapre, odprejo se vrata. Na njih stoji MARIJA LEŠNIK, mlada paznica, stopi v celico in prime skledo. OLGA jo zagrabi za roko)
MARIJA Pusti me!
OLGA Kako ti je ime?
MARIJA Pusti me, ali pa pokličem stražarja.
OLGA Kako si mlada.
MARIJA Dovolj sem stara, da vem, kar vem. 21
OLGA Ja? In kaj veš?
MARIJA (se izmuzne iz OLGINEGA prijema)
Da vi komunajzerji samo lažete.
OLGA A sem ti kaj lagala?
MARIJA Ne. So pa drugi.
OLGA Kako ti je ime?
MARIJA Marija. Marija Lešnik.
OLGA (se nasmehne)
Povej mi Marija, zakaj pomagaš tistim, ki nas imajo za sužnje njihovega režima.
MARIJA Ni res. Moj brat je v njihovi vojski in vsak mesec pošilja denar domov iz Rusije.
OLGA Lepo.
MARIJA Drugi brat pa...
OLGA Ja?
MARIJA (jezno)
Je bil vaš in zdaj ga ni več. V Krškem so ga zvlekli na trg in ustrelili.
(brcne v skledo)
Jej!
(odide ven, OLGA zakriči za njo)
OLGA A ti pa nisi naša?

(V temi posveti luč na stol, na njem sedi SLAVKO. Obraz ima krvav, pljuva kri po tleh)

STIEBER Herr Opeka.Operativer Arbeiter einer verdammten--[16]

SLAVKO Se opravičujem, ampak jaz ne razumem niti besedice tega vašega grdega jezika.

STIEBER (tišina, nato v mariborski slovenščini) Slavko Opeka, operativec pesjanske organizacije--

SLAVKO Ne, ste se pa zmotili. Moje ime je Feliks.

STIEBER Ime ti je Slavko.

SLAVKO Ne. Sem kar prepričan, da mi je ime Feliks. Fajon. Oče je bil zidar, mama šivilja. Dva brata, tri sestre. Nismo se najbolje razumeli. Se kar dobro spominjam.

STIEBER Ime ti je Slavko Opeka. Sin Metoda Opeke, znanega antifašista iz Gorice. Tvoje tajno ime je Feniks. Operativec pokrajinskega komiteja osvobodilne fronte in večkratni prebežnik iz zaporov. Znan komunistični konspirator in agitator.

SLAVKO Alora, pa jaz še pol teh vaših besed ne znam izgovoriti, kako bom potem kastriral in onaniral?

STIEBER Dovolj je bilo sprenevedanja. Vse vemo o tebi. Zdaj nam boš pa še malo zapel o ostalih. Mitja, pokaži Slavčku kako se poje v naših zaporih.

(napajanje kondenzatorjev. Brnenje. Tema. Električni tok. Krik! Znova luč na OLGO na tleh. Skleda je še vedno polna) 22

MARIJA (od zunaj, zbegano) Zakaj ne ješ?

OLGA Nisem lačna.

MARIJA Seveda si. Nič te ni več skupaj. Moraš jesti.

OLGA Marija, jaz sem sita. Mogoče je moje telo lačno, ampak tu zgoraj... Tu sem sita.

(nekaj časa je tišina)

MARIJA Kako to misliš?

OLGA Sita sem tega, da so naši krvniki na prostosti, medtem ko mi, ki bi radi samo svobodo vsem ljudem... Mi pa krvavimo in izginjamo.

(MARIJA stopi noter, poleg OLGE)

MARIJA Pred nekaj dnevi sem rešila enega od vas. Tako lepo je govoril. Je obljubil, da bova skupaj pobegnila.

OLGA Poznam takšne ljudi.

MARIJA Zato mi ne govori, da ste vi kaj bolj pravični. Prav toliko ste umazani kot vsi ostali. Samo da se skrivate za pravico.

OLGA Marija, koliko si stara?

MARIJA Naslednji mesec bom sedemnajst.

OLGA Marija, zdaj si ženska, nisi več punčka. In razlika med žensko in punčko je, da ženske vemo, da smo same krive, kadar smo nasedle moškemu, punčke pa za to

[16] Gospod Opeka. Operativec pesjanske organizacije--

krivijo cel svet. Praviš, da so brata ubili v Krškem. Kako dolgo si že v Mariboru?

MARIJA Pol leta.

OLGA Si prišla sama?

MARIJA Ja.

OLGA Ampak zaradi moškega, ne?

MARIJA (nekaj časa je tiho, nato potiho odgovori) Ja.

OLGA Nehaj biti punčka. Zakaj delaš v tej umazani bajti? Nehaj poslušati druge, ampak se nauči razmišljati s svojo glavo.

MARIJA Če bi rada, da te izpustim...

OLGA Jaz nisem Slavko, beg ni v meni.

MARIJA Slavko? Kako veš zanj?

OLGA (se nasmehne) Marija... Osvobodilna fronta je o vsem obveščena.

MARIJA Je rekel, da bo prišel nazaj...

OLGA Lagal ti je, ker je služilo njegovemu načrtu.

MARIJA Tako kot ti. Tako kot vi vsi. Lažete za osebno korist.

OLGA Mi? Poglej se v ogledalo, punčara. Poglej se v ogledalo in boš videla obraz izdajalke, ki je bila pripravljena svoja lastna načela zamenjati za uro mesenega užitka.

MARIJA Obžalovala boš te besede.

(odide, OLGA se zareži za njo) 23

OLGA Smrt fašizmu in njihovim pomočnikom!

(Snop na OLGI ugasne. Luč zopet na SLAVKOTU. Krvav je, zlomljen, lutka na stolu, ki sedi pokonci samo še zaradi pozicije okostja, ne zaradi volje mišic)

STIEBER Kdo so ostali člani, ki delujejo v Mariboru?

(tišina) Kdo... so... ostali... člani?

(SLAVKO zakašlja. Po dolgi tišini spregovori)

SLAVKO Ne spomnim se veliko o svojem očetu. Samo pesem pa imam še vedno v glavi. Odmeva mi. Me žre.

STIEBER Zvišajte.

(znova se sliši napajanje kondenzatorja, tiho brnenje v ozadju. Močnejše. Bolj nevarno)

SLAVKO Večkrat sem se spraševal, kaj točno mi je hotel povedati.

(pogleda proti STIEBRU, govori v deliriju) A veš kaj mislim? Kaj mu je moralo iti po glavi v tistih zadnjih minutah? Da se takole zapodiš v nebo samo zato, da padeš z njega.. Da izgineš v rdeči krogli spodaj, pustiš ženo, otroka... in še enega, ki je na poti... Da vse pustiš za seboj.

STIEBER Kdo so ostali člani vaše organizacije? Hočemo imena.

SLAVKO On je šel, ampak za seboj je pustil svojo pesem. Zame jo je napisal. A jo hočete slišati?

STIEBER *Strom. Jetzt!*
(zvok elektrike, SLAVKO se trese, kriči od bolečine, nato tišina, SLAVKO sope)
Kdo... so... ostali... člani?

SLAVKO *Nikakor ni manjši tvoj drzni polet...* Razumete, ker je z avionom šel v zrak... *Samo ker na koncu si trčil ob tla...* in tu mi pove, da bo strmoglavil na fašiste...

STIEBER *Noch einmal.*
(zvok elektrike, SLAVKO kriči od bolečine, ko elektrika utihne, še vedno malo stoka, nato se vzravna v stolu)

SLAVKO *Prav vsaka bitka rabi zalet. Še najbolj pa tista, ki tiče se zla.* A razumete?
(se spremeni, resen. Besen)
In vi... Vi ste zlo... Izmečki človeštva. Hujši od vseh teh nacistov in fašistov. Vi, ki jim pomagate pri posiljevanju naše zemlje. Vi, ki ste--
(prekine ga elektrika. SLAVKO zakriči in pade na tla. Tema. Luč posveti na OLGO na tleh. MARIJA je ob njej, dvigne jo s tal)

MARIJA Gospa Požar. Pridite.

OLGA Kaj pa je? Kam pa grem?

MARIJA Na sprehod.

OLGA Ne rabim sprehoda. Tukaj mi je všeč.

MARIJA Morate. 24

OLGA (se obrne proti MARIJI)
Torej... Si storila kar si rabila?

MARIJA Olga Požar, prosim da greste prostovoljno, drugače bomo prisiljeni uporabiti--

OLGA (OLGA se vstane)
Marija, spominjaš me na mojo mlajšo sestro. Magdico.

MARIJA Poberite svoje stvari. Nazaj več ne pridete

OLGA Ona tudi ni razumela, kaj počne, dokler ni bilo prepozno. Je bila premlada.
(potisne MARIJI v roko rdeč glavnik)

MARIJA Kaj je to?

OLGA Njen glavniček.

MARIJA Zakaj mi to dajete?

OLGA Ko so prišli Nemci k nam domov, jih je peljala v klet, kjer smo skrivali nekaj znanih antifašistov. Naravnost k njim jih je peljala.

MARIJA Prosim, pojdimo.

OLGA In so jih odpeljali. Starša tudi. Pa še njo. Ni vedela kaj bo. Nihče ji ni povedal, da policaji niso več na strani ljudi.
(se ustavi pred odhodom)
Ne pozabi, da bodo v tebi vedno videli punčko, Marija. Ampak v sebi ne rabiš biti punčka. Lahko si več. Lahko si več, če hočeš.
(odideta z odra. tema. tišina)

1.4 POHORSKI BATALJON

Gozdna tišina. Počasi se dvigne zgodnja jutranja svetloba. Vse je v megli. Slišimo korake. Z leve strani proti desni strani priteče BERT. Z druge strani mu nasproti priteče ANDREJ. Srečata se, BERT naperi puško, ANDREJ dvigne revolver.

BERT (čez puškin merek)
Legitimiraj se.
ANDREJ Andrej. Andrej Opeka. Ne streljaj Bert.
BERT (spusti puško)
Kako je z njim?
(tišina)
No?
ANDREJ Odkar si šel...
BERT Porkodijo. Saj me ni bilo samo dve uri. Je krvavel?
ANDREJ Nič bolj kot prej.
BERT Kaj pa potem?
(ANDREJ je tiho)
No, govori, hudič lahovski!
ANDREJ Ne vem, Bert. Vse sem naredil tako kot si rekel. Ampak potem ga je nekaj začelo zvijati v želodcu in potem je kričal. In...
BERT In?
ANDREJ Patrulja je bila blizu.
BERT Prokleta gnida, a si ga zadušil? 25
ANDREJ Ne jaz, Bert. Jaz nisem mogel.
BERT Kdo pa?
ANDREJ Makaj, Strela, Trček. Eni so ga držali, drugi pa dušili. Drugače bi vsi pomrli Bert.
BERT Pa ostali? So videli?
ANDREJ Niso.
BERT (razmišlja)
On je bil oficir. To niso heci. Tudi med partizani to niso heci. Lahko greste vsi skupaj pred metke.
ANDREJ Noben ne bo nikomur--
BERT To se lahko hitro razume narobe.
ANDREJ Zdaj smo brez vodstva.
BERT Res je. Treba je poslati javko na jug. Ampak kako nam bodo poslali koga novega, ko smo pa ujeti v tej hosti kot podgane v vodnjaku.
ANDREJ Eden od nas mora prevzeti.
BERT Ja, ampak kdo. Makaj? Ta bi nas vse poslal na juriš. Strela tudi ne. Saj ga vidiš kako ves čas pogleduje proti dolini. Ob pravi priliki jo bo pobral k mami na kozolec. Drugi ste pa vsi piščančki, ki bezljate kam vas nemec napodi.
ANDREJ Mi smo glasovali.
BERT Glasovali? A smo v Ameriki, da bomo imeli volitve za vsako neumnost? To je vojna!
ANDREJ Tebe smo določili.

BERT Mene? Jaz ne morem. Jaz sem medicina.
ANDREJ Jaz sem lahko medicina. Pa si ti lahko komandant.
BERT To ste vsi skupaj naumili?
ANDREJ Tutto completto.
BERT Mali, pazi se teh tvojih lahovskih izbruhov. Nemec ni edini sovražnik, ki ga imamo za premagati.
ANDREJ Vem ja. Ušlo mi je.
BERT Dobro, dobro. Kje so ostali?
ANDREJ Spodaj pri jami. Jaz sem zamenjal Kuzmana na straži.
BERT No, daj. Usediva se malo na tej tvoji straži. Nekaj ti moram povedati.
ANDREJ A je Slavko? Kaj je z njim? A prihaja sem?
BERT Usedi se no, če ti rečem!
(ANDREJ se usede, molči, BERT se usede poleg njega)
Pri Tilki je bilo vse zastraženo. So pobasali njo in oba sinova. Potem sem pa še Novaka videl kako so ga nacisti tlačili v enega svojih sivih tovornjakov. Ostalih nisem videl, ampak tovornjak je bil nabasan. Vse so zaprli.
ANDREJ Pa Slavko?
BERT Slavkota in Olgo so baje iz Melja odpeljali v Gradec. V sedež Gestapa.
(nekaj časa je tišina)
Ampak to se vse govorice. Noben ne ve točno, kaj se dogaja. Edino tazaresno informacijo, ki sem jo dobil, je prišla od Ljubljančanov. Sem telefoniral preko Celja. Me je Mina prevezala, slušalko na slušalko. Pravijo... Pravijo da je nekdo tam gori v Gradcu zapel. 26
ANDREJ Zapel?
BERT (jezno)
Zapel. Začivkal. Zblebetal. Nekdo jim je povedal vsa ta imena.
ANDREJ Kdo?
BERT (zavzdihne)
Sumijo Olgo ali Slavkota.
ANDREJ Slavko ne bi nikoli!--
BERT --Olga tudi ne! Ampak njiju sumijo. Poslušaj Andrej, to da sta šla v Gradec... to je precej hujše kot sva upala. V naših zaporih še nekako gre. Gor ima pa Gestapo vse pod nadzorom. Od tam so samo tri poti. Ena je v lesenem zaboju, druga v taborišče - in informacije iz tam so hujše kot smo mislili...
ANDREJ In tretja? Kaj je tretja opcija?
BERT Da se pojaviš spet nazaj v družbi, svoboden.
ANDREJ Ja, ampak--
BERT Andrej, če te Nemci izpustijo pomeni največkrat, da si začivkal njihove pesmi.
ANDREJ Ampak Slavko in Olga.

BERT Sta trmasta, močna, res je. Ampak moram priznati, da del mene upa, da bi bila manj. Vsega sem že prebral o nemških zasliševalnih metodah. Že pred vojno so strašne stvari počeli. Sploh si ne upam predstaljati, kako daleč so pripravljeni iti zdaj. Ne Slavkotu ne Olgi ne bi zameril, če se zlomita.

ANDREJ Pa misliš, da bi res?

BERT Niti ni važno. Kar je zdaj pomembno je to, da partija sumi, da je nekdo od njiju spregovoril. Ni več varno zate tukaj.

ANDREJ Kaj? Da zbežim? Ampak Bert, to je še hujše.

BERT Poglej malo dejstva pred seboj. Brat enega vodilnih oefovcev v Mariboru, član mladinskih strank fašistične Italije pride v Maribor in v enem dnevu se cel sistem poruši. Na papirju izgleda zelo slabo.

ANDREJ Ampak če zbežim iz hoste samo potrdim sume.

BERT Ne boš zbežal. Poslal te bom v izvidnico. V mojo ordinacijo. In potem bom poročal, da so te na poti navzdol dobili Nemci. In si jim spizdil v zadnji sekundi, ampak da v hrib nisi več mogel.

ANDREJ (napol v joku, napol v jezi)
Ampak kam naj grem Bert? Kam naj grem? Nazaj domov? Tam ni nikogar več.

BERT V Ljubljano pojdi. Fašisti so manj nevarni od Nacistov. Pa še zelo enostavno boš prečkal mejo ker imaš italijanske papirje.

27

ANDREJ In kaj naj v Ljubljani?

BERT Ne vem, pomagaj. V Ljubljani se dogaja cela štala. Menda bodo štartali z nekim radiem. Ti si dober z elektroniko pa pomagaj pri tem. Ko boš v Ljubljani, naveži stike s Koštomajem. O njem sta Olga in Slavko večkrat govorila. Če bo kdo pomagal, bo on. Prav?

ANDREJ Prav.

BERT Zdaj pa teci dol po hribu, jaz bom pa par metkov spustil v zrak ko boš dovolj daleč. Pa glej da res ne padeš kakšni patrulji v roke, hudiča.

ANDREJ Bert... A misliš, da je Slavko mrtev?

BERT (tišina)
Ti raje razmišljaj kako se teče, da se ne spotakneš. Alo, šibaj.
(ANDREJ začne teči, izgine. BERT gleda za njim, nato ustreli parkrat v drugo smer)

BERT Svinje švabovske! Hahaha!
(se vstane, da bo stekel nazaj, a pride strel s tiste smeri in krik Nemcev)
Ujebemti. Švabi!
(nameri da bo streljal, a mimo njega popopra nemški mitraljez. V paniki napol čepe steče v drugo smer, tako kot ANDREJ pred njim. Od daleč se sliši nemške krike, rafali v vse smeri, nato tišina. Tema.)

1.5 PRAZNA ORDINACIJA

Doktorjeva ordinacija. Vse je v razsulu, neredu, na istem mestu odkar je bila racija. Nekdo vdre skozi vrata. MARIJA stopi not. Oblečena je v uniformo paznice. Nato skozi vrata stopi OLGA. Oblečena je kot zapornica.

OLGA Tukaj smo operirali.

MARIJA Doktor je bil vaš?

OLGA Doktor... je bil doktor.

(MARIJA pograbi predal, ki leži prazen na tleh poleg mize. OLGA pokaže nanj)

Lažno dno ima.

(MARIJA stika s prsti po robovih. Predal se odpre. Ven vzame šop papirjev, revolver in šop rdečih fazanovih peres. Revolver potežka v roki)

Nisem ga uspela pograbiti preden so me prijeli.

(MARIJA previdno odloži revolver, in odpre mapo)

MARIJA Feniks?

OLGA Veliko naših ljudi so zaprli že v prvih dneh, še več jih je bilo na vagonih za Srbijo. Načrt je bil da organiziramo beg iz zaporov.

(MARIJA bere dalje)

Slavkota smo klicali Feniks, ker je pobegnil iz vsakega zapora. Kot Feniks. Nesmrten. 28

(MARIJA prime v roke rdeča peresa)

To so pa bila njegova rdeča peresa. Jih je puščal pri svojih sovražnikih.

MARIJA Feniksovo pero?

OLGA Morala je nevarna stvar Marija. Vojaku lahko vzameš veliko pa se bo še vedno boril. Ampak vzemi mu moralo...

MARIJA Ampak bežanje iz zapora, to pa res ni--

OLGA Slavko je počel še vse kaj hujšega kot samo bežal iz zaporov. Stvari, ki jih je ta človek počel... Kar beri dalje!

(MARIJA bere)

Ko enkrat zasadiš idejo Feniksa, tega nevarnega agenta, ki je nesmrten, neuničljiv, se ideja razraste, razvije... Kar naenkrat Feniks, ki je še malo prej bila potegavščina, postane kult identitete, simbol upora, okoli katerega lahko zraste upanje.

MARIJA Ampak ni vse v idejah, v velikih dejanjih.

OLGA Kako da ne? Kdo pa smo mi, če ne samo utrinki v času, medtem ko velike ideje in velika dejanja živijo v večnost.

MARIJA Kaj pa posamezniki? A je vredno živeti za nekaj velikega, če to ubija posameznike?

OLGA Vsi umremo. Ampak pomembno je, da umremo za nekaj dobrega.
MARIJA Na koncu nas čaka drug, lepši svet.
OLGA Povej mi, a res še vedno verjameš v to? V neko bitje tam zgoraj, ki nas opazuje, ljubi, ščiti? V tem svetu?
MARIJA V nekaj človek mora verjeti.
OLGA Prav. Naj potem verjame v nekaj kar svet spreminja na bolje. Ne pa v nekaj kar skuša zaustaviti čas.
MARIJA Zakaj si se ti borila? Zaradi ideje?
OLGA Mogoče ti bo kdo kdaj pripovedoval o meni. Mogoče boš kdaj izvedela zakaj. Ampak ne od mene, ne tukaj, ne zdaj.
MARIJA Ker te ni?
(hrup od zunaj. Nekdo hodi po stopnicah gor. MARIJA stika naokoli za skrivališčem. Pograbi papirje, peresa, revolver. Najde loputo, v tistem tudi OLGA spregovori)
OLGA Nekdo je zunaj. Skrij se.
(MARIJA se skrije pod loputo. Zopet tema. Slišijo se koraki. Ena oseba. V temi se sliši njen glas)
ANDREJ Oprosti. Oprosti mi.
(Jok. Tišina. Hropenje. Krik obupa in spet tih, boleč jok. Loputa se počasi dviguje. Z njo se dviga luč. Iz lopute gre ven revolver, za njim 29
cela roka, nato MARIJA. Zunaj na tleh kleči ANDREJ, joče. V rokah drži zmečkan papir - plakat Ko zagleda MARIJO, se pobere, z revolverjem uperi vanjo, plakat leži na tleh med njima. Nekaj časa tako čakata. OLGA sedi na mizi, čaka kaj bo. Nič ni panična kot onadva)
MARIJA Kdo si ti?
ANDREJ Ne. Kdo si ti? Kaj delaš tukaj?
MARIJA Jaz sem Marija.
(tišina)
Zakaj jočeš?
ANDREJ Kaj delaš tukaj? Ni več zdravil. Vse so pobrali.
MARIJA Ne. Olga me je poslala sem.
ANDREJ Olga?
MARIJA Ja.
(ANDREJ še vedno meri vanjo, MARIJA pa spusti revolver. Zagleda plakat na tleh. Se skloni, da ga bo pobrala. ANDREJ zamrznjen gleda. Kar reče je prepotiho, da bi ga MARIJA slišala)
ANDREJ Pusti to pri miru.
(rahlo izgublja nadzor nad čustvi)
MARIJA (gleda plakat, bere)
Aha, so že razglasili.
ANDREJ (glas se mu trese, na robu joka je)
Si vedela?

MARIJA Videla sem. A si jo poznal?
ANDREJ Ne njo. Njega.
MARIJA Koga?
ANDREJ Feliks Fajon. To je bila njegova šifra.
MARIJA Njega nisem videla.
ANDREJ Jaz sem bil. Jaz sem bil kriv.
(ANDREJ joče. MARIJA kleči na tleh poleg njega. OLGA vse skupaj gleda z mize, ravnodušna)
OLGA Brat na brata. Do tega smo prišli v tej krvavi borbi.
(OLGA in MARIJA si skačeta v besedo)
Narod oprod, ki komaj čaka da nekomu služi. Narod poln objokancev, ki raje mislijo na svojo rit, kot na svoj narod.
MARIJA Tam sem bila, ko so jo odvlekli na trg. Pa sem šla za njimi.
OLGA Patetična sta.
MARIJA Zanimalo me je. So rekli, da jo bodo samo zaslišali, ampak ona je imela prav.
OLGA Dva oslinjenca...
MARIJA Nekaj je bilo v njenih očeh. Kot da nekaj ve. Kot da razume.
OLGA Izdajalca naroda, ki zdaj skupaj objukujeta svoje zločine.
MARIJA Ko me je prvič pogledala, sem videla... da me pozna. Je rekla, da sem... da sem punčka. Jezila me je. Sovražila sem jo in hotela sem videti, kako jo bodo... Razumeš? 30
(pogleda ANDREJA v upanju na nek odgovor)
OLGA Narod hlapcev.
MARIJA Hotela sem jo uničiti. In potem sem se vprašala... A imam res to v sebi? To žejo po krvi? Sem to res jaz?
(iz žepa povleče glavniček)
OLGA To smo mi.
MARIJA Ni bilo prav kar so naredili. In jaz... Kadarkoli bi se lahko uprla. Pa me je bilo strah. Ampak nje pa ni bilo strah... Vsi tam na trgu so umrli za nekaj več... So jim ponudili rute pa so rekli ne. Da hočejo gledati svoje usmrtitelje v oči.
(spravi glavniček, pogleda ANDREJA)
Nikoli nisem bila tako pogumna. Da bi upala gledati smrti naravnost v oči. Pa bi rada.
OLGA Ta je pa dobra. Se bosta izdajalca igrala upornike?
MARIJA (seže po peresih na tleh)
Midva lahko nadaljujeva njuno borbo.
ANDREJ Ampak ti ne veš...
MARIJA Moram verjeti, da se lahko krivda opere. Drugače lahko kar zdajle dvignem svoj revolver in si svojo krivdo razlijem po tleh. Ampak moraš tudi ti verjeti skupaj z mano. Sama nisem dovolj močna.

OLGA Ti sploh razumeš kaj je ta italijanček naredil? Za to ni dovolj peres na celem svetu. Njegova krivda ne bo nikoli oprana.

MARIJA (ponudi pero ANDREJU)
Mi boš pomagal?

ANDREJ (po dolgem molku previdno vzame pero. Zelo tiho odvrne)
Bom.

MARIJA Dobro. Kaj lahko storiva?
(se vstane)

ANDREJ Morava v Ljubljano. Tam je sedež Osvobodilne fronte.

MARIJA Kako bova pa prišla čez mejo?

ANDREJ Moj potni list.
(pokaže na mapo na tleh)
Zato sem prišel sem, preden sem videl...
(pogleda proti plakatu, skoraj zajoče, se zadrži. MARIJA gre do mape, začne listati)

OLGA Notri je. Poleg boš pa našla še nekaj drugih potnih listov. Med drugim tudi--
(MARIJA vzame ven potni list in ga odpre)

MARIJA Magda Požar? Olgina sestra? Malo mi je podobna, kaj misliš?
(vrže potni list proti ANDREJU, ta ga ulovi, ona medtem odpre drugega in bere) 31

ANDREJ Zelo lepa punčka.

MARIJA No, zdaj sem ženska.
(bere iz potnega lista. OLGA se medtem umakne v temo. Izgine)
Andrea Mattone? Žensko ime?

ANDREJ Andrea je moško ime po italijansko.

MARIJA Zakaj pa po italijansko?

ANDREJ Na primorskem smo vsi morali spremeniti priimke.

MARIJA In imena?

ANDREJ Tudi. Nekateri.
(MARIJA pobere mapo, ANDREJ pobere kose radia in jih stlači v svoj nahrbtnik. Odideta. Tema.)

1.6 NA MEJI

Hiša v gozdu, nekje na samem. Tema. Sredi noči. Sliši se zvoke hoje po deskah. Na desni strani se prostor osvetli. BERT vstopi v prostor. S puško se obrača gor in dol po prostoru. Najde petrolejko in jo prižge. Soba je. Sredi sobe postelja. Nekaj se obrne v postelji. ŽENICA se dvigne izza rjuh. V spalni srajci. Podobna je OLGI, vendar ni.

ŽENICA (prestrašeno)
Prosim, vzemi karkoli hočeš, samo pusti me.
BERT (stoji, daleč od ŽENICE)
Zdravo tetka. A imate kaj za pod zob za borca za vašo svobodo?
ŽENICA Tam na mizi je še kruh od večerje ostal. Tisto lahko poješ. Potem pa pojdi, preden te kdo vidi v vasi in me zašinfa Švabom.
(BERT stopi do mize. Vidi da je na njej res kruh. Se usede in začne jesti, lakomno)
BERT Hvala vam tetka. Stokrat se vam bo povrnilo, ko bo konec te norosti.
(nekaj časa jé, nato se ustavi. OLGA v postelji drži rjuho ob telesu, v krču)
Tetka?
ŽENICA Ja?
BERT Pa imate mogoče še kaj kislega, da zalijem to svojo lakoto? Že tako dolgo nisem ničesar drugega pil kot deževnico. 32
ŽENICA Tam v omari je flaša.
BERT Hvala vam, res iz srca vam hvala tetka.
(se vstane, gre do omare, vzame ven flašo in dva kozarca. Pride do mize, se usede)
Pa ne bi enega spili z mano tetka? Da nazdraviva.
ŽENICA Čemu pa imava za nazdravljati?
BERT Naši svobodi.
ŽENICA (skoraj v posmehu)
Svobodi?
BERT Svobodi do upora.
(ŽENICI uide smeh)
No, tako, vidite saj ni tako hudo. Pridite nazdraviti najini svobodi.
(ŽENICA se vstane. V spalni srajci. Skozi srajčko se vidijo nabrekle bradavičke. Ogrne si majhno odejo okoli ramen, ki ne skriva skoraj ničesar. BERT nataka v njen kozarec, ŽENICA prisede)
ŽENICA A je dobro? Lansko je. Od moža. Zadnje, ki ga je pridelal.
(BERT jo gleda. Podobna je OLGI, ampak ni ona. ŽENICA spije kozarec in si natoči novega. Natoči še BERTU)

Letos bodo pa zgleda vse ptiči pobrali. Pa prav vidim po jagodah, da bi bilo odlično.

BERT Tetka... Vi ste pa zelo podobni nekomu, ki ga poznam.

ŽENICA Ja? Mogoče vam pa ta svoboda že malo škodi. Kako vam je ime?

BERT (se predrami)
Veste kaj tetka, raje vam ne povem. Pa ne vzemite tega osebno. Ampak ti naši okupatorji imajo grde metode. Manj kot veste, bolje bo za oba. Prevečkrat nastradajo ravno tisti, ki nam pomagajo, medtem ko ostali--

ŽENICA No, prav. Potem pa povejte na koga vas spominjam.

BERT Na najbolj bojevito žensko, kar jih poznam.

ŽENICA Vaša žena?

BERT Ne. Ona se nikomur ne bi dala... za ženo.

ŽENICA So vam všeč odločne ženske torej?

BERT Všeč so mi odločni ljudje.

ŽENICA In kaj delate pri nas? Imate kakšno operacijo? Tam na Pohorju je nekaj pokalo. Niste pri njih?

BERT Tu nekje je meja, a ni?

ŽENICA Je. Ampak je zastražena. Nemci streljajo z mitraljezi na eni strani, Italijani pa s puškami na drugi.

BERT Pa bom vseeno poskusil. Moram v Ljubljano. 33

ŽENICA Povejte mi gospod partizan, zakaj vas toliko beži preko meje?

BERT Nemci so pregrizli mariborski upor. V Ljubljani so stvari bolj organizirane.

ŽENICA A se ne tolčete po hostah?

BERT Treba je po komando. Pri partizanih je tudi režim, tako kot vsepovsod drugje.

ŽENICA Stalinov režim.

BERT Ja, komunisti komandirajo, res je.

ŽENICA A vi pa niste?

BERT Mene ne zanimajo takšne neumnosti.

ŽENICA Kaj pa vas zanima?
(BERT se nasloni čez mizo. V tistem se sliši hrup zunaj. ŽENICA vstane)
Hitro! Patrulja. Skrijte se.

BERT (pograbi puško)
Kam se naj skrijem v tej prekleti kolibi?

ŽENICA V posteljo. Hitro.

BERT Hudiča babnica, niste vi kar tako.
(BERT zleze pod rjuhe, ŽENICA za njim, nagrbanči kovter, da se ne vidi, da sta v postelji dva. Sliši se trkanje po vratih. ŽENICA se ne odzove. Potrka še enkrat. Tišina. Nato razbijanje)

STIEBER Öffnen Sie die Tür![17]

[17] Odprite vrata

STIEBER (odpre vrata, reče dvema zunaj)
Warten Sie hier.[18]
(vstopi v prostor)
Guten Abend.[19]
ŽENICA Kakšen večer. Jaz sem že spala.
STIEBER (pokaže na petrolejko in se nasmehne)
Schlafen Sie mit der Lampe an?[20]
(ŽENICA počasi pogleda proti petrolejki)
ŽENICA Veste kako je? Ne morem dobro zaspati. Ob vsem tem pokanju.
STIEBER A, so?[21]
ŽENICA Ja. Pa strah me je.
STIEBER (bolj prijazno)
Wovon haben Sie denn Angst?[22]
ŽENICA Da bodo tudi mene ubili.
(stopi do kozarcev in jih postavlja kot na novo)
Boste enega spili?
STIEBER Oh, danke, danke.
(se usede, ona natoči)
Veste gospa, jaz sem tudi malo Slovenca.
ŽENICA A res? Kako pa to?
STIEBER Moja mutti je bila zlovenka.
(se zamisli)
ŽENICA Vas je ona naučila slovensko?
STIEBER Was? Ah, nein. Nisem je poznal. Je umrla, ko sem jaz prišel. Und mein Vater. On me je odpeljal k babici na Koroška. Ampak sem prišel nazaj v Marburg, ko sem bil dovolj star.
ŽENICA V Mariboru živite?
STIEBER (se zave... nasmehne)
Heh, ja, ja. Ma-ri-bor. Povejte mi gospa... Je Maribor slovenski ali je nemški?
(nastane tišina. ŽENICA čez čas odgovori, previdno)
ŽENICA Takšnih zadev jaz ne razumem. Jaz samo vem, da od nekdaj tam govorijo oba jezika. Moj mož se je na to bolje spoznal.
STIEBER Kje pa je vaš mož?
(se začne obračati, bi lahko videl BERTA, ki se skriva pod kovtrom, zato ŽENICA hitro doda)
ŽENICA Ustrelili so ga. Pa sina tudi.
STIEBER Tut mir leid.[23] Kako sta umrla?
ŽENICA Veste kako je s temi stvarmi gospod...
STIEBER Tobias. Tobias Stieber.
ŽENICA Herr Stieber. Moj mož je celo življenje govoril nemško, ker so ga samo tako razumeli. In celo življenje je govoril Marburg, Marburg. Ampak potem,

34

[18] Tukaj počakajta
[19] Dober večer
[20] A spite pri prižgani luči?
[21] A tako?
[22] Česa vas je pa strah?
[23] Moje sožalje

ko je pa kar naenkrat *moral* govoriti Marburg, mu je pa šlo z jezika samo še Ma-ri-bor.

(STIEBER jo nekaj časa gleda, malo mu je nerodno, nato na hitro spije svoje vino)

STIEBER Vielen Dank za tale pogovor.

(se vstane, gre ritenski proti vratom)

Entschuldigen Sie, bitte, weil wir Sie gestört haben.[24]

(odpre vrata in hoče oditi)

ŽENICA Preden greste... A imate mogoče kakšno cigareto?

STIEBER (nervozno, potipa)

Ja, ja, natürlich.[25]

(vzame eno iz cigaretnice)

ŽENICA A lahko dve prosim? Še eno za zjutraj.

STIEBER Zwei? Ja, freilich. Bitte schön. [26]

(stopi do nje, ji izroči cigareti, nato se spet odpravi ven ritensko)

Gute Nacht. Und Entschuldigen Sie noch einmal.[27]

ŽENICA Lahko noč in hvala lepa.

(STIEBER odide. Na odhodu še reče svojima vojakoma v tihem glasu)

STIEBER Nichts. Gehen wir weiter.[28]

(nekaj časa ŽENICA čaka nepremično. Nato se izpod rjuh prikaže BERT)

35

BERT Tetka, če imate vi samomorilske želje, jih jaz nimam.

ŽENICA Kaj se pa razburjaš partizan?

BERT A radi izzivate nemce? Ko ste mu šli očitati vaše mrtve, sva bila takole blizu, da naju oba preluknajo.

ŽENICA Tako ali tako naju bi.

BERT Saj to vam pravim! Da drugič takšne neumnosti počnite brez žrtev. Tega tiča poznam. Je bolj nevaren kot zgleda.

ŽENICA Poslušaj, vsak dan imam opravka s temi hitlerjanci in vem, da sta samo dva tipa. Tisti, ki svojo krivdo nosijo kot orožje, da se ni treba ukvarjati z njo. In tisti drugi tip, ki še ni čisto zavrnil svoje človečnosti in ga grize od znotraj. Če bi bil tale nemčur prvega tipa, bi bilo tako vseeno kaj bi rekla. Končalo bi se z metkom za oba. Je pa k sreči bil drugega tipa.

[24] Pa brez zamere, ker smo vas zmotili.
[25] Seveda.
[26] Dve? Seveda, absolutno. Izvolite.
[27] Lahko noč. Pa brez zamere.
[28] Nič ni. Pojdimo dalje.

(BERT nekaj časa jezno gleda v njo, nakar se zasmeji)

BERT Hudiča tetka, vas je sama beštija rodila.

ŽENICA A boste pojedli do konca?

BERT Zdaj ste v meni zbudili drugo lakoto.

ŽENICA Gospod partizan, to si boste morali pa sami vzeti.

BERT V imenu svobode!

(sleče ji spalno srajčko, ona njemu odpenja srajco. BERT odpihne petrolejko, v temi nadaljujeta, nato konec prizora)

36

2. DEJANJE: OGENJ

2.1 PRAZNA STANOVANJA

Prazno stanovanje, nekje v Ljubljani. Ujeto v času, kot da bi še prejšnji dan tam nekdo živel. A zdaj sameva. ANDREJ in MARIJA vstopita. Previdno, kot dva tatova.

ANDREJ Pa misliš, da lahko kar tako vdreva?
MARIJA Imaš kakšno boljšo idejo?
ANDREJ Ne.
MARIJA Potem pa mi pomagaj. Zagotovo imajo kje skrite kakšne konzerve.
(brskata po stanovanju. ANDREJ najde kup časopisov, lista čez njih. MARIJA najde steklenico alkohola, nič drugega)
Tam ne boš našel hrane.
ANDREJ Nekaj ni v redu tukaj...
MARIJA (sama sebi)
Sranje. Ničesar več ni...
ANDREJ Poglej si te časopise.
MARIJA Andrej, nimava časa za to. Vsak čas se lahko kdo vrne. Greva.
ANDREJ Nobenega ne bo.
MARIJA Hitro no.
ANDREJ Poglej, Marija. 37
MARIJA Magda.
ANDREJ Ja, ja. Poglej.
(se skloni nad časopise)
Vidiš?
MARIJA Kaj?
(brska po časopisih)
Nemci pri Rusiji. Italijani v Afriki. Nemci premagali Angleže. To so stare novice.
ANDREJ Točno tako. Zadnji časopis je...
(brska po kupu)
Dva tedna nazaj.
(se ozre naokoli)
To je prazno stanovanje. Nikamor se nama ne mudi.
MARIJA Če je pa tako...
(usede se za mizo in odpre steklenico. Natoči obema. ANDREJ se ji pridruži)
MARIJA Povej mi o svoji družini...
ANDREJ (vdihne, nato s težo v glasu začne)
Najin oče je bil Metod Opeka. Slovenec. In se je poročil z Italijanko, Adriano Marino. To je bilo v Gorici. A veš kje je Gorica?
MARIJA Tam nekje pri Trstu, a ni?
ANDREJ Ja. Hec je, da se v Gorici nikakor niso znali zmeniti, čigava v resnici je. Ali je slovenska ali italijanska. In Metod Opeka, moj oče... najin oče...

je bil za slovence. Poročil se je pa s hčerko znanega tržaškega fašista.

MARIJA Slavko je starejši brat?

ANDREJ Ja. On se je rodil med vojno... Ampak ko je bilo konec vojne se stvari v Gorici niso umirile. Primorsko smo morali dati Italijanom in Italijani so jo hoteli narediti bolj... Italijansko.

MARIJA Zato se pišeš Mattone?

ANDREJ Mama je spremenila priimek iz Opeka. Ampak še pred tem je oče - to je bilo ko sem bil jaz še v trebuhu – s svojim Ikarusom poletel v zrak.

MARIJA Ikarusom? Pa kaj ima vaša familija s temi mitološkimi imeni?

ANDREJ Metod je bil inženir. In izumitelj. In je zgradil letalo. Ampak, ko so se stvari pod fašisti zaostrovale, se je odločil, da bo to letalo uporabil za svoje zadnje veliko dejanje.

MARIJA Ja?

ANDREJ Poletel je z njim, ga zapeljal do Trsta, nabasanega z eksplozivom, in ga strmoglavil na tržaške fašiste sredi zasedanja.

MARIJA (šokirana)
Ubil se je?

ANDREJ Ubil je sebe in še celo stavbo polno fašistov, med drugim tudi maminega očeta.

MARIJA Kaj pa mama? 38

ANDREJ Še isto noč je v šoku rodila mene. In še isto noč smo bežali iz Gorice.

MARIJA Kam?

ANDREJ V očetovo staro domačijo pri Trstu. To je edino, kar je še imela. Staro porušeno bajto njenega zrušenega moža.
(zavzdihne)
Mamo je to uničilo. Vsi so mi govorili: ko bi ti poznal svojo mamo včasih... Oh, kako je bila to živa ženska. Ampak ko sem se jaz rodil, sem poznal samo njo. Žalostno bitje, ki ni nikoli zares prebolelo svoje izgube.

MARIJA Kaj pa brat?

ANDREJ S Slavkotom se nisva veliko videvala. On je vedno bežal od doma. Se je raje družil s Slovenci. S svojimi ljudmi, kot je vedno mami metal v obraz. Potem je pa nekega dne izginil. Šele kakšno leto kasneje smo po ovinkih izvedeli, da je bil zaprt v nekem arestu na drugi strani meje. Baje je tudi pobegnil. Takrat se ni več vrnil. Še na mamin pogreb ni prišel.

MARIJA Torej se nista razumela?

ANDREJ Mama je umrla pred dvemi leti. Jaz sem Slavkota prosil naj pride na pogreb. Ampak je rekel, da ne

more. Da bi ga fašisti takoj zaprli, ker je komunist in prebežnik. Pa sem mu rekel, da je Cosimo--

MARIJA Kdo je že Cosimo?

ANDREJ Moj stric... Moj papa.

MARIJA Italijan?

ANDREJ Furlan. Cosimo je obljubil, da bo Slavkotu uredil ponarejene dokumente, če pride do meje. Pa mu Slavko ni verjel. Je rekel, da je umazan fašist.

MARIJA Pa ni bil?

ANDREJ Cosimo je pomagal antifašistom. Zato so ga tudi zaprli. Jaz nisem nič mogel. Samo odvlekli so ga en dan in potem so mi rekli, da bodo zaplenili hišo, vzeli denar. Sem ostal brez vsega.

MARIJA In si šel v Maribor...

ANDREJ Ne. Nisem hotel. Slavko ni bil niti toliko brat, da bi prišel na mamin pogreb. Preveč ponosen. Preveč kot njegov oče. Nisem hotel v Maribor... Ampak potem sem dobil pismo od Cosima. Da moram iti.

MARIJA Iz zapora?

ANDREJ Krvavo je bilo. Pa čudno je pisal. Kot da se poslavlja. In sem razumel.

MARIJA Razumel?

ANDREJ Pojdi, ali pa ga bomo ubili.

MARIJA Kdo?

ANDREJ Kaj, kdo! Mussolini. Fašisti!

MARIJA Ampak... 39

ANDREJ Magda, ti ne veš kako je živeti v takšni državi. Zdaj to šele prihaja nad ostale Slovence, mi pa to živimo že več kot dvajset let. Zapori, smrtne kazni, umori, ki jih policija ne preiskuje, ker je umrl Slovan, prepoved govorjenja v slovenščini. Cosimo ni bil Slovenec. Ampak je vsak dan z mano vadil slovenščino. Tudi ko je mama šla. Ker je rekel, da lahko samo tako preživimo. Če se jim ne damo. In potem en Slavko, ki je pobegnil iz te groze, kot navaden strahopetec, drzne mojega očeta obtožiti fašizma? On, ki nič ne ve o tem kaj vse je moral Cosimo pretrpeti, kaj vse sem jaz moral.

MARIJA Ampak saj si moral vedeti, da te bodo imeli na očeh.

ANDREJ Vedel sem. In sem vseeno šel. Jezen sem bil in hotel sem, da tudi njega boli.

(tišina)

Ampak nisem pa vedel, da ga bodo...

(zadrži jok, grozo)

...da sem ga poslal v smrt s svojim obiskom. Nisem vedel.

MARIJA Andrej?

(molk, nato nadaljuje)

Tam od koder si ti... A tam imate morje?

ANDREJ Naša hiša je imela razgled naravnost na Jadran. Ampak tržaški zaliv ni lep. Umazan je. Črn.

MARIJA Pri nas pa nismo imeli morja. Samo en potok, poln črne vode.

ANDREJ Od nafte?

MARIJA Od premoga, ki so ga vlekli iz zemlje in spirali v potoku. Nič ni raslo ob bregu tiste črne vode. Moj ata je vedno rekel, da zato on pije vino. Ker voda je črna, vino pa rdeče. Kot kri.

ANDREJ Jutri zjutraj bom šel dol k Italijanom in jih vprašal, če imajo kakšno delo zame.

MARIJA Ne, Andrej. Zaprli te bodo.

ANDREJ Ne bodo. Io sono Andrea Mattone. Un figlio del fascismo.

MARIJA Kaj to pomeni?

ANDREJ (se nasmehne)
Otrok fašizma.

MARIJA Ne šali se o teh rečeh. Tvojega brata so ubili.

ANDREJ (se zresni)
On pa mojo mamo. Jutri grem do njih. Rabiva jesti. Ti pa pojdi vmes na trg in povprašaj naokoli, če kdo pozna Fredija Koštomaja.

MARIJA In če ga najdem? Kaj naj mu rečem?

ANDREJ Da se otroci fašizma tudi upirajo.

(MARIJA odide. ANDREJ ostane sam v prostoru. Iz nahrbtnika pobere kose radia in jih začne znova sestavljati. Radijski sprejemnik ima zdaj neko dolgo anteno. Med sestavljanjem nanj pade snop svetlobe, okoli njega se stemni.) 40

2.2 RADIO SPREGOVORI

ANDREJ je sam v prostoru, poskuša svoj radio. Zgleda kot da bi hotel oddajati. Očasno pihne vanj, kot bi nekaj preizkušal. Kar naenkrat radio začne delovati. Šumenje, nato pa zaključni verzi himne Naprej zastava Slave.

RADIO Poslušate Radio Kričač. Sporočamo vam, da boji na terenu potekajo v najboljšem redu. Italijani postajajo nervozni, saj se končno zavedajo s kakšnim narodom imajo opravka.

(ANDREJ sedi poleg radijskega oddajnika. Za njim v svetlobo stopi STIEBER, kakor od nikoder. Duh, preblisk, pomislek, ali resnična oseba?)

STIEBER Zaslepili so te s svojimi lažmi.
ANDREJ Kakšnimi lažmi?
STIEBER Medtem ko se ti igraš dvojnega agenta, oni za tvojim hrbtom morijo ljudi, ki so jim politično nevarni.
ANDREJ Kolaboracija je...
STIEBER Govorim o tvojem bratu.
ANDREJ Njega so Nemci...
STIEBER So ga res? Ali pa ti to samo rečejo, da boš delal za njih? Ko si prvič prišel v mojo pisarno in spraševal po svojem bratu, si bil še tako mlad in naiven. Zdaj bo pa počasi treba končati s to naivnostjo, se ti ne zdi? 41
ANDREJ Na koncu ti ostane samo še kri. Nanjo lahko računaš.
STIEBER A si nanjo lahko računal, ko te je brat brez pomisleka odpisal?
ANDREJ Mislil je, da sem špijun...
STIEBER A nisi? Zanj in za njemu podobne boš vedno tujec, ki ga je potrebno izdati, preden izda njih.
ANDREJ Ljudje niso tako pokvarjeni. Vsaj nekateri ne.
STIEBER Ne? Kaj pa ti? Ti nisi pokvarjen? Poročaš enkrat rdečim, drugič belim. Vmes pa ustvarjaš potoke smrti na eni in na drugi strani.
ANDREJ Zakaj se sploh ukvarjaš z mano? Zakaj vas vse tako prekleto zanima, kaj si jaz mislim. Rad bi samo, da me vsi skupaj pustite na miru.
STIEBER To pa ne bo šlo, dragi signor Mattone. Današnji časi zahtevajo, da izbereš stran. Da se razglasiš z vsem srcem za nekoga, za nekaj, za--
ANDREJ Za idejo. Za idejo?
STIEBER Tako nekako, ja.
ANDREJ Kaj mi bo ideja? Me bo ideja nahranila? Bo ideja oživila moje mrtve?
STIEBER Človek brez ideje je človek brez razloga.
ANDREJ Potem pa nisem človek!

STIEBER Nočeš pristati tam, kjer končajo tisti, ki smo jih izločili iz družine človeštva.
(premislek, nato nadaljuje)
Tudi v tebi je ista zverina, ki čaka da jo spustiš na prostost. Še pred koncem te norije jo boš odkril... in jo nahranil.

ANDREJ Ne. Moja dejanja so povzročila že dovolj trpljenja.

STIEBER Lagali so ti Andrej!
(posmehljivo)
Ali bi te moral klicati Andrea?
(ANDREJ molči)
Saj še sam ne veš kateri strani pripadaš, kako bi potem lahko pričakoval da bodo ostali vedeli namesto tebe?

ANDREJ Jaz sem samo hotel...

STIEBER (se zresni)
Dovolj je bilo teh otročarij. Ti misliš, da je Slavko mrtev. Ampak ni.

ANDREJ Je.

STIEBER Ni. V avstrijskem zaporu ga imajo in ga mučijo, stiskajo kot sveže nabrano grozdje, da iz njega teče rdeči sok resnice.

ANDREJ Lažeš.

STIEBER Lažejo ti tisti za katere zdaj vohuniš pri fašistih.

ANDREJ Nič ne vohunim.

STIEBER (se zasmeji) 42
Kdaj se boste vi Slovenci naučili, da imate opravka s preveliko organizacijo, da ste mravlje, ki bi rade požrle zmaja. Grizete, grizete, ampak nikamor ne boste prišli s tem. Samo smešite se, krvavite in počasi izginjate.
(se skloni do ANDREJA)
Ampak ti, Andrea Mattone, ti si drugačen. Ti nisi mravljica. Ti si... Feniks, ki bo vstal iz pepela vašega naroda,ga predrugačil, spremenil.

ANDREJ Jaz nisem Feniks.

STIEBER Tvoj brat bo zgorel v lastnem ognju. In vsi, ki bodo stali ob njem bodo pogoreli v njegovih divjih zubljih. Ne bodi med njimi. Z njegovim padcem z neba bo pogorel celoten upor.

ANDREJ Lažeš. Samo laži so vas.

STIEBER Poslušaj, pa bomo videli kdo laže.

(STIEBER se skloni do radijskega oddajnika, obrne gumb, zvok statike, tema, utripanje luči, zopet smo v zaporu. SLAVKO sedi na stolu, krvav, izmučen, nepremičen. Pisalni stroj zapisuje)

STIEBER Nadaljuj.

SLAVKO Mato... Novak. Mesar iz Ruš.

STIEBER Nadaljuj.

SLAVKO Joc Prinčič, Kolodvorska ulica 5, nazadnje se je skrival pri Mojci na podstrešju.

STIEBER Nadaljuj.

SLAVKO (zajame sapo, muči se)
Ne morem.
(nekaj časa tišina, nato SLAVKO zakriči od bolečine)
Aaaaa!

STIEBER Nadaljuj.

SLAVKO Oba brata Petrovšek.

STIEBER Lažeš. Spusti še enkrat--

SLAVKO Ne, prosim, ne! ... Res je. Oba sta z nami. Poglejte v shrambo, zadaj za vrečami moke, tam zadaj imata celo orožarnico.

STIEBER Bomo preverili. Nadaljuj.

SLAVKO Prosim. Nič več ne vem.

STIEBER Nadaljuj.

SLAVKO Prosim, končajte že enkrat.

STIEBER Nismo še končali.

SLAVKO Rad bi zaspal...
(krik bolečine)
Aaaaaaaaaa! Ne... Prosim...
(jok)
Prosim, dovolj...

STIEBER Nadaljuj.
(tišina... nato jok... nato spet tišina...predolga) 43

SLAVKO Andrea Mattone... Andrej Opeka!

(tema. STIEBERJA ni več. Ostane samo ANDREJ, sklonjen nad radijskim oddajnikom, sesut)

2.3 STARI DUHOVI

MARIJA pride nazaj v stanovanje. Zgleda, kot da sta tu že nekaj časa. ANDREJ zagleda MARIJO in izklopi radio. MARIJA sleče plašč in iz njega vlači raznorazne drobnarije: žemlja, pločevinka fižola, majhna zeljna glava, ...

MARIJA Kako kaže?
ANDREJ Znova so oddajali.
MARIJA Kričač?
ANDREJ Ja.
MARIJA Čudno, da jih še niso polovili.
ANDREJ Včeraj so spodaj okoli štaba postopali z nekakšnim lovilnikom signala se mi zdi. Najbrž bo kmalu konec s tem radiem.
MARIJA Škoda. Je vlival upanja ljudem...
ANDREJ Kod si hodila?
MARIJA Na tržnici me je ustavil nek moški. Je rekel, da te pozna. Mesar mu je povedal zame.
ANDREJ Mene, da pozna? Kdo pa tukaj mene pozna?
MARIJA Da te je učil prevezovat rane?
ANDREJ Bert? Je živ?
MARIJA Dovolj živ, da čaka spodaj, da se straža zamenja.
ANDREJ Tukaj je?
(skoči do okna, panično)
Ne, ne... Ne sme. Ga bodo dobili. 44
MARIJA Ni mi zgledal kot nekdo, ki se ga zlahka ulovi.
ANDREJ Kaj je še rekel?
MARIJA Samo to. Da se morata pogovorit. Sicer bo pa tako vsak čas tu pa ga sam vprašaj. Kapetan Caroli gre na svoj sprehod vsak čas.
ANDREJ Kaj je med teboj in Carolijem?
MARIJA Kako to misliš kaj je med nama. Nič ni med nama.
ANDREJ Vidim, kako te gleda.
MARIJA Ni edini moški, ki me tako gleda. In samo zato ker me moški tako gleda, še ne pomeni, da je med mano in moškim karkoli. Lahko ni čisto nič.
ANDREJ Pa je nič?
MARIJA Ne vidim kako se te to tiče.
ANDREJ Skrbi me zate.
MARIJA Zame?
(se zasmeji)
Raje naj te skrbi zase. Italijani te sumijo antifašizma, slovenci te sumijo kolaboracije. Ne vidim kje, poleg vseh teh težav, najdeš čas še za to, da bi te zame skrbelo.
ANDREJ A veš česa so ti fašisti zmožni?
MARIJA Zagotovo mi boš znal iz prve roke pojasniti.
ANDREJ Kaj naj bi pa to pomenilo?
MARIJA Razlagaj si kakor želiš.
ANDREJ Na kaj namiguješ? Kar na dan z besedo.

MARIJA Poslušaj, signor Andrea Mattone... Nimam časa, da bi mirila tvoje strahove. Pogovori se s tistim, s katerim se vsako noč prepiraš v temi.

ANDREJ Kaj?

MARIJA A misliš, da ne slišim kako ga kličeš v joku?

ANDREJ To ni... Nisem...

BERT (izza vrat)
Vsi v pozor za primorski bataljon!
(BERT vstopi v sobo. ANDREJ steče do njega, ga objame, potrepljata se po hrbtih kot dva stara prijatelja)

ANDREJ Bert! Hudiča pa si res prišel.

BERT Prišel ja. Orkodijo je ta naša dežela hribovita. Pa poseljena! Na vsakem hribu sem moral z daljnogledom opazovati bajte v dolini, da sem videl ali so naši ali ne.

ANDREJ Naši?

BERT Mali, ti povem, tale okupacija je vsem zmešala glave. Sploh ne vedo za koga bi rajši navijali.
(MAGDI)
Serbus. Bert.

MARIJA Marij-- Magda.

BERT Marijamagda, v štabu sem javil vajino lokacijo. Upam, da ne zamerita.
(se razgleda naokoli)
A tole sta si našla? 45

ANDREJ Prazno je bilo ko sva prišla.

BERT Najbrž so Italijani odpeljali lastnike. To zadnje čase precej delajo.

MARIJA Italijani spodaj--

BERT So odlična priložnost za nas. OF bo igrala dvojno igro s pomočjo tega našega aduta.

ANDREJ Kakšno igro to?

BERT Malo boš poročal nam, kaj bodo oni poročali tebi. Klasična špijunaža. Direktno iz kakšnega romana. Bo več kdo drug povedal. Baje, da se bo Fredi Koštomaj pridružil tejle naši zabavi.
(ploskne z rokami)
Hudiča, a bomo šampanjec? Kje imata šampanjec?

ANDREJ Šampanjec? Kakšen šampanjec?

BERT (se mu reži)
Mater, tale vojna. Grozna, nič ne rečem. Ampak požene pa kri po žilah. Gremo nazdravit, da še živimo!

ANDREJ Prosim, Bert. Kakšno nazdravljanje in kakšen Koštomaj! Medtem ko moj brat in tvoja draga ležita v nekem nemškem grobu...

BERT No, saj, saj. Vem, ampak če se ustavim... Takrat me ta grozna resnica... Pogolntne me...
(se ozira naokoli)
Pa kje je šampanjec, ko ga človek rabi!

MARIJA Nimamo šampanjca. A ti si od Olge...
BERT (jo pogleda, hudo mu je. Zbere sapo...)
Poslušaj Andrej, s tvojim bratom sva bila dobra prijatelja. Skoraj brata, če ne zameriš, da tako rečem.
ANDREJ Ne, ne. Seveda.
BERT Če se postavim v tvojo kožo... Prideš k bratu na obisk in ga pograbijo...
ANDREJ Jaz sem--
BERT Tvojega brata je cela partija poznala. Ampak jaz vem kako je bilo in prej crknem, kot pa da pustim, da bi rekli, da si imel kaj pri njegovi smrti.
ANDREJ Ampak...
BERT Nič ampak. Nisi edini koga izgubil. Verjemi mi, da bi te prvi počil, če bi mislil, da si ti kriv. Verjemi mi. Ampak nisi. Noben ni kriv. Vsake toliko se pač temu svetu malo skisa in potem padamo en za drugim kot mušice na mrazu.
ANDREJ Ampak, če ne bi jaz prišel...
BERT Maribor je bil obsojen na propad. Nacisti so imeli informante na vsakem koraku. Nič se ni dalo. Slavko in Olga sta padla, ker sta bila prva, ki sta se jim uprla. Naša naloga pa je, da ne bosta zadnja.
ANDREJ Ja. Razumem Bert.
BERT (gre proti oknu, gleda ven, živčen)
Tukaj ne gre več za revolucijo. Tukaj gre za narodni upor. Zdaj bo prišel Fredi Koštomaj. O njem sta Olga in Slavko stalno govorila. On bo naš kontakt z Osvobodilno fronto. 46
ANDREJ Bert...
(MARIJA zasliši korake, stopi nasproti, da bo odprla)
BERT Ti samo poslušaj Koštomaja pa bo vse v redu.
ANDREJ Žal mi je za Olgo.
BERT Bodi že tiho mulc!
(MARIJA stopi v sobo ritensko, takoj zatem pa še SLAVKO. ANDREJ in BERT sta tudi šokirana)
SLAVKO Hudiča, ste si pa našli dobro skrivališče!
ANDREJ Slavko?!
BERT Živ?
SLAVKO Naravnost v žrelu zverine. Spodaj kasarna, levo od vas izseljevalni urad... Perfektno!
ANDREJ Slavko, a si...
(SLAVKO se obrne proti MAGDI)
SLAVKO Zdravo, moje ime je--
MARIJA Vem kdo si.
BERT Slavko Opeka. Ne me jebat!
SLAVKO Tukaj mi raje pravijo Fredi Koštomaj. Ampak ja, baje da sem tudi Opeka. A ne mali?
ANDREJ Sem mislil, da si umrl.

SLAVKO Bomo drugič debatirali o veščinah velikega Feniksa, ki ga noben...
(pogleda MARIJO, vidi nekaj, kar mu je všeč)
...ampak res noben arest ne zadrži.
(nazaj ANDREJU)
K tebi sem prišel mali.

ANDREJ K meni?

SLAVKO Če prav razumem te imajo tile Italijančki okoli nas za svojega.

ANDREJ Tudi drugi tako mislite...

SLAVKO Hja, na papirju si čistokrvni fašist. Ampak to nam lahko pride prav. Če si se seveda že odločil, na čigavi strani bi rad živel.

ANDREJ Na čigavi strani... Kako enostavno to zveni zate...
(SLAVKO si še vedno ogleduje MARIJO)

SLAVKO Poslušaj ljubica – kako ti je že ime?

MARIJA Magda.

SLAVKO Magdica, bi prinesla nekaj za pod zob? Fantje se imamo pomembne stvari za pogovorit.

MARIJA (MARIJI je nerodno. SLAVKO je ne prepozna)
Ja, seveda, seveda.
(MARIJA se premakne proti omari z vinom. S počasnimi, a odmevnimi koraki pride v sobo OLGA. Nihče je ne vidi. Nihče ne sliši njenih korakov. Tudi MARIJA ne, ker je obrnjena s hrbtom proti njej)

47

SLAVKO Takšna je situacija fanta moja.
(SLAVKO povleče iz žepa zemljevid in ga odgrne na mizi. Moški se usedejo, MARIJA prinese hrano in pijačo. Takrat zagleda OLGO, a jo skuša ignorirati)

BERT Kam gremo?

SLAVKO (začne jesti kruh)
Odlično Magdica. Naravnost odlično!

OLGA Zakaj si si nadela to ime?

MARIJA (reče OLGI)
Upam, da je v redu...

ANDREJ V redu bo. Daj, prisedi.

SLAVKO (ju ustavi)
Kaj pa pijača?

MARIJA No, seveda.
(SLAVKO jo na odhodu pošlata. Ona trzne. SLAVKO ANDREJU)

SLAVKO Je tvoja?

OLGA Takole se jim dajaš? A je v tebi sploh kaj upora?
(ANDREJ ne odgovori SLAVKOTU)

MARIJA Samo rdeče imamo.

ANDREJ Z Magdo sva skupaj zbežala iz Maribora.

BERT A tako?

OLGA Marija Lešnik. Punčara, ki pusti, da drugi delajo z njo kot z navadno deklo.

ANDREJ V ordinaciji sva se našla. Ko sem tvoje ime prebral na seznamu...

SLAVKO Nacisti širijo laži, da bi zbili našo moralo.
(se obrne k MARIJI)
Rdeče bo v redu, samo naj čim prej pride na mizo.

OLGA Še spomni se te ne. Povej mi *Magdica*, kaj vse si mu dala poleg ključa od celice?

ANDREJ (SLAVKOTU)
Nazadnje, ko sva se videla, si mi hotel poslati metek v glavo.
(MARIJA nataka vino)

SLAVKO Ljubica, od kje si mi ti znana?

OLGA Tako, ja. Kar natakaj jim, moškim.

ANDREJ (SLAVKOTU)
A zdaj pa nisem več izdajalec naroda?

OLGA (agresivno)
Ti boš vedno samo navadna dekla. Ki boš stregla moškim. Z umom in telesom.

SLAVKO Poslušaj, Andrej, situacija je resna. Takoj se odloči ali boš z nami ali ne. Na drugi strani teh vrat nas čaka cel narod, ki so ga zasužnjile sile, ki se hranijo na takšni neodločnosti. Nekateri se jim klanjajo. Sprejemajo njihove drobtinice in jih poveličujejo. Ampak dovolj je dovolj. Vzeli bomo nazaj našo zemljo pa četudi pocrkamo vmes.
(ga pogleda bolj globoko) 48
Ali bi pa šel raje k njim?
(se še enkrat zagleda v MAGDO)
Pa hudiča, da sem te nekje že videl, mala. A si bila na sindikalnem z električarji lansko leto?

MARIJA Ne.

OLGA Takšni so ti naši fantje. Vzamejo telo, na dušo pa pozabijo.

SLAVKO Potem pa z medicinkami iz Celja... Jaz sem namreč na vseh teh sindikalnih glavna zvezda.

OLGA Ženska si mora svobodo vzeti sama. Nihče ji ne bo dal tega privilegija.

SLAVKO Pridi sem, da se bolje spoznava.

OLGA Še najmanj pa takšne opice, kot je tale Slavko, ki razmišlja samo s spuščenimi hlačami.

MARIJA Mogoče bi bil zdaj čas, da povem, kdo sem.

SLAVKO Ja? In kdo si?

MARIJA Moje ime je Marija Lešnik. Bila sem poleg, ko so ustrelili Olgo Požar.

BERT Poleg si bila? In si še živa?

MARIJA Bila sem njena paznica.

BERT Njena—
(hoče skočiti, SLAVKO nakaže, naj počaka)

SLAVKO V mariborskih zaporih?

MARIJA Ja. Tudi midva se poznava od tam. Videla sem, kako so te zvlekli na tovornjak.

SLAVKO Ja?
MARIJA Na mučenje in v smrt.
SLAVKO Tako je.
MARIJA Tako so vsaj rekli.
SLAVKO Pa sem jim porušil načrte.
MARIJA Najbrž res, če si zdaj tukaj...
BERT (jo prekine. Hladen)
O Olgi si govorila.
ANDREJ Bert... Z Magdo sva dala veliko skozi.
BERT Povej več. Kako je živela. Kako je umrla.
MARIJA (obrne se proti OLGI, govori njej)
Bila sem groba do nje. Sovražila sem jo. Krivila sem jo...
(okleva)
...za smrt svojega brata. Krivila sem jo za vse grozno na tem svetu. Zato sem prišla sem. Da se odkupim. Ampak zdaj, ko sem tu, sem pripravljena tudi na najhujše.
OLGA Ne samo, da si neumna. Še naivna si. To ni roman. Moj Bert te lahko vsak trenutek poči. Misliš, da mu je mar za Italijane spodaj?
MARIJA Prosim, Bert. Naredi z menoj kar hočeš, ampak prizanesi tema dvema. Stori to nekje v gozdu, stran od prič.
BERT Kako sta prišla čez mejo?
MARIJA Vzela sem pasuš iz Olginih dokumentov. Magda Požar. 49
Njena sestra.
BERT Mrtva. Dokumenti niso bili nikoli preklicani.
SLAVKO Prav. Zmoli tri očenaše in dve zdravi mariji, potem pa, če bo Berto rabil rešiti svojo žalost na tvoji duši, se to zmenita na samem, ko ne bo mrgolelo fašistov za vsakim vogalom.
(BERT in MAGDA se gledata, neprekinjeno. SLAVKO skuša razbremeniti situacijo. Obrne k ANDREJU)
Mali? Še vedno rad šraufaš elektroniko?
ANDREJ Ne vem. Mogoče.
SLAVKO (stopi k zemljevidu)
Pred kratkim smo začeli z novo operacijo. Radio Kričač. Sigurno si že slišal. S fašisti se podimo po celem mestu. Mi oddajamo, oni pa lovijo frekvence. Postaja je prenosna, ampak lomljiva. Pomagal jim boš... Tam boš daleč stran od vojne pa vseeno koristen svojemu narodu.
(ne čaka na potrditev. Obrne se k BERTU)
Berto, ti greš pa dalje. Papirje dobiš v štabu.
BERT Kam grem?
SLAVKO Pri Kočevju se nekaj kuha in bomo potrebovali nekoga, ki zna ljudi še zaflikati, ne samo preluknjati.
BERT Ne delam čudežev.

SLAVKO Boš še moral. V hosti ni operacijske mize, zna pa biti bolj krvavo kot v mesnici. Pojdi, pojdi.

BERT (ANDREJU)
Zadnje čase se samo še poslavljam od ljudi. Pazi nase mali!
(odide)

MAGDA Kaj pa jaz?
(SLAVKOTA preseneti. Kot da bi pozabil nanjo)

SLAVKO Ah, ti... Treba te bo izprašati.

MAGDA Rada bi pomagala.

SLAVKO Mogoče najdemo zate kaj v rdečem križu...

MAGDA Ne. Najdi kaj s puško v roki.

SLAVKO (nekaj časa jo presoja, nato se odloči)
Najprej zaslišanje, potem pa mogoče dobiš v roke tudi kaj večjega od igle.

MAGDA Puško.

SLAVKO Mogoče. Zdaj pa me spravi od tukaj.
(ANDREJU)
Komunicirala bova preko nje.
(zagrabi MAGDO okoli pasu, ona se ne da, a vseeno gre za njim)
Pridi mala, gremo na raport!
(ANDREJ se usede na sredino na tla. Skoraj besno pograbi svoj radijski oddajnik in ga znova vklopi. Zopet okoli njega tema, samo on ostane v svetlobi)

2.4 RESNICE IN LAŽI

ANDREJ je obdan v soju žarometa, okoli njega je tema. Predvaja zvoke z radijskega oddajnika. Statika šumi skozi zvočnik naprave. Iz teme, kot od nikoder, stopi STIEBER.

STIEBER A si se sploh vprašal, kako to, da je Slavko uspešno zbežal iz nemških zaporov, medtem ko se je Olga morala srečati z nemškim strelskim vodom?

ANDREJ Slavko je F—

STIEBER Feniks ja. Pa ne iz nacističnih utrdb. Beg je nemogoč. Iz teh stavb, zgrajenih s specifičnim namenom, da zlomijo duha, ne odkorakaš pokonci. Ali v trugi, ali pa z zlomljeno hrbtenico, predan njihovi volji. Ali si lastijo tvoje telo ali pa tvoj um.

ANDREJ Samo laži so vas. Vaš režim bo propadel in pogorel. In za vami bo ostala samo siva packa v straneh zgodovine... in svet bo spet pravičen.

STIEBER (se razburi)
Pravičen?? Kdaj je pa bil svet pravičen?? Ko smo stoletja gradili vaša mesta, vaše ceste, učili vaše ničvredne intelektualce, vi ste nam pa vrnili tako da ste nas izgnali iz naših mest? Ali pa je bila pravica, da ste tisoč let prej prijahali v imperij, ki je celo Evropo učil reda in kulture, in ga posilili, poscali in porušili? Ne govori mi o pravici, ko pa je tvoja kri umazana od te kalne zgodovine.

ANDREJ Tvoj jezik govori drugače kot tvoj glas.

STIEBER Hočeš slišati pravico? Pravo bratsko pravico? Tudi v Osvobodilni fronti imamo vire. In so nam priskrbeli tale posnetek med tvojim bratom in tvojimi tovariši. Res je Feniks ta tvoj brat. Vstane iz pepela za vsako ceno.

(luč pade. Prižge se na SLAVKOTU. Tokrat je v prostoru. Na stolu sedi brez prisile. Pije kozarček vina, smeji se. V ozadju se še vedno sliši pisalni stroj)

OFOVEC Prosim, nadaljujte...

SLAVKO Po uspešnem pobegu iz zapora sem se zatekel v Bertovo staro ordinacijo. Ko sem si nabral dovolj moči, sem krenil čez mejo, k vam.

OFOVEC Pa Olga Požar?

SLAVKO (pogleda v tla)
Ona ni uspela pobegniti.

OFOVEC Kako ste uspeli zbežati?

SLAVKO (razmišlja, išče besede, nato začne)
Ste že slišali za legendo o žar-ptiču?

OFOVEC Ne. Kako je to povezano z vašim pobegom?

SLAVKO (ga ignorira)
Žar-ptič je ruska legenda. Pri nas ji pravimo rajska ptica.
(se odkašlja)
Ko sem prvič prišel iz Italije... Takrat sem spoznal Berta Magajno. Frišni zdravnik, na novo v Mariboru. Malo bolj razposajen kot dandanes. In je v mariborskem gledališču postavil na oder predstavo o rajski ptici.

STIEBER O feniksu?

SLAVKO Ne, ni isto. Feniks je feniks. Rajska ptica je pa... Podobna ptica, ampak ne. Njeno perje je pomembno. Ker žari močneje od sonca. Za seboj pušča peresa in vabi popotnike k svojemu zakladu. Gre za nekaj nedosegljivega. Nekaj po čemer hrepeniš, pa nikoli ne moreš zares doseči, ker če jo slučajno zagrabiš za rep in uloviš, njen sijaj izgine. Zdelo se mi je tako čudovito. Tako primerno zame. Nedosegljiv cilj, ki terja boj do smrti. Nekaj, za kar bi bilo vredno umreti. Moj simbol.
(pisalni stroj zapisuje)

OFOVEC Imate kakšno mnenje kdo vas je izdal?

SLAVKO Samo ena oseba je možna. Moj brat.

STIEBER Brat?

SLAVKO Naj vas ta titula ne ovira. 52
(spije kozarček do konca)

(STIEBER prekine. Tema. Spet luč na ANDREJA in STIEBERJA)

STIEBER Feniks je ideja. In ideje so močne samo toliko kot ljudje, ki verujejo vanje. Tvoj brat je moral očistiti sebe, sum, ki je padal nanj, če je hotel spet postati Feniks v njihovih očeh. In sum je lahko očistil samo tako, da jim je dal žrtveno jagnje.
(ANDREJ molči. Zre predse)
Slavko je v svojih letih pustil veliko svojih rdečih peres po Mariboru, Ljubljani, po celi Jugoslaviji.
(sredi prostora na tleh zažari rdeče fazanovo pero. STIEBER stopi do njega in ga pobere)
Veš kaj pomeni, če dobiš takšnole Feniksovo pero?

ANDREJ Kaj?

STIEBER Dobro veš. Samo ne upaš misliti na to. Tvoj brat te je izdal. Prodal za ceno svoje svobode. In to pero je kakor, da bi ti sam poslal metek v glavo. Lastni brat.
(se odpravi. Na odhodu še doda)
Prišel bo nekdo. In bo imel nalogo, da te eliminira iz njihove enačbe. Takrat boš vedel, kdo laže.

(odide. ANDREJ je nekaj časa sam, nakar znova vklopi radio, ki začne oddajati radio kričač)

RADIO Italijani dosegajo nove nivoje krvoločnosti, s svojo ofenzivo kosijo po slovenskih vaseh, cele vagone polnijo in pošiljajo v svoja taborišča smrti po zgledu nemških, za seboj pa puščajo požgane domove in smrt slovenskega naroda.

(slišijo se koraki. ANDREJ ugasne radio)

ANDREJ Kdo je?
(tišina)
Kdo je?
BERT (iz teme)
Andrej Opeka, v imenu slovenskega naroda in vrhovnega plenuma osvobodilne fronte te obsojam na smrt zaradi izdajstva.
ANDREJ Bert?
BERT Namesto Olge sem tukaj. Zaradi nje.
ANDREJ Bert, prosim te. Nisem bil jaz.
BERT Ne? Kdo pa, če ne ti? Kako sem bil lahko tako naiven... Verjel sem ti mali.
ANDREJ Karkoli misliš, da se je zgodilo--
BERT Vse nam je pojasnil. Tvoj brat.
ANDREJ Mučili so ga... In je... slišal sem... 53
BERT Veš česa ne razumem? Kako sta se lahko v isto družino rodila tako različna fanta. Eden tak goreč posameznik. Vsakega, ki je prišel v stik z njim je zakuril, da smo vsi skupaj goreli za isto stvar... Še jaz, ki nisem nikoli verjel v nič, sem verjel vanj.
ANDREJ Vsi tako radi obujate spomine na te heroje. Najprej na mojega očeta, zdaj pa še na mojega brata. Kaj pa ostali? Ki trpimo zaradi njihovih dejanj? Ostali, ki se izsušimo ob njihovem ognju?
BERT Svet je razdeljen na dvoje. Na tiste, ki živijo od ognja, in tiste, ki živijo od pepela. In tvoj brat je gorel, trpel, vse dal od sebe, da bi takšni kot si ti iz njihovega pepela lahko zgradili nov svet.
ANDREJ Ko sem bil še bambino, sem tudi jaz poznal dva svetova. Tistega, kjer so ljudje častili mojega očeta in vse kar je storil za Slovence, in tistega, kjer je bila samo omemba njegovega imena smrtna obsodba. V prvem ni bilo prostora za našo revščino, v drugem pa ni bilo prostora za našo kri.
BERT Ampak ti si zavrgel vse, zavrgel svojo lastno kri, ker-
ANDREJ Nisem!
BERT Verjamem, da se boš znašel. Kjerkoli že boš v tem novem svetu, ki nam ga pripravljajo fašisti. Mi bomo

zgoreli, ampak ti boš preživel. Zato ker nimam srca, da storim, kar je tvoj brat hotel že zdavnaj.

ANDREJ Bert, prosim... Kam naj grem?

BERT Kamorkoli. Papirje imaš taprave, priimek tudi, verjamem, da ti ne bo manjkalo priložnosti, da se izneveriš svoji krvi.

ANDREJ Prosim, prosim. Magda ve. Ona ve, da nisem--

BERT (zakriči, besen)
Ne govori o Magdi, kot da ti je mar zanjo!
(tišina)
A veš kaj so naredili fašisti z njo? Odpeljali so jo. Na otok so jo zbasali, za žico in stran od oči. Zaradi tebe in tebi podobnih.

ANDREJ Ne. Niso. Ne smejo.

BERT Ja. So. Smejo! V tem tvojem svetu dvojnih iger in dvojnih imen smejo narediti karkoli hočejo.
(tišina)

ANDREJ Dvojna imena so vsiljena. Dvojni obrazi so pa stvar izbire!

BERT Mali, nimam več potrpljenja za tvoje laži.

ANDREJ Si rekel, da bi prvi poslal metek v glavo tistemu, ki je kriv za Olgino smrt.

BERT (napne petelina)
Ne preizkušaj me.

ANDREJ Si se vprašal kako to, da je Slavko prišel iz zapora, Olga pa ne?

54

BERT Slavko je znan po svojih pobegih iz zaporov.

ANDREJ Sam si rekel. Iz nacističnih zaporov nihče ne zbeži.

BERT Po celi Ljubljani se pobija takšne kot si ti. Ki kolaborirate. Z ljudmi, ki nas imajo za živino. Ki bi nas radi zasužnjili, spremenili ali pa zmleli v svojih mašinah.

ANDREJ Vprašaj ga Bert. Vprašaj ga pa boš vedel kdo je Slavko.

BERT Prosim te, pojdi preden sprožim od srda.

ANDREJ Poglej mu v oči. Zazri se vanje in boš videl, da ni ognja v njih. On ni tvoj Feniks. Feniksa so ubili nacisti.

BERT Pazi nase mali. Ta svet je znorel.
(BERT steče dol. ANDREJ pograbi nahrbtnik, pobaše radio in zbeži v drugo smer)
(tema.)

3. DEJANJE: PEPEL

3.1 PARTIZANSKA BOLNIŠNICA

Partizanska bolnišnica. BERT ima na sebi mesarski predpasnik, poln krvi. Z rok jemlje gumijaste rokavice in jih namaka v vročo vodo. Kri se zliva z vodo, z rokavic teče roza tekočina. V ordinacijo pridrvi SLAVKO, ravno tako v partizanskih oblekah. Nekaj mu leži na duši.

SLAVKO Bert, dobre novice imam!
BERT (pomigne z glavo proti vratom, ga ne pogleda)
Najprej stopi nazaj ven in odloži svojo paradajzerico pred vrati, potem pa lahko oznanjaš novice kolikor hočeš.
SLAVKO A se hecaš?
BERT Slišal si me. Rotiraj!
SLAVKO (stopi malo proti BERTU, skoraj grozeče)
A si mogoče pozabil kdo je kdo?
BERT Zaradi mene imaš lahko komando nad celo Evropo. V svoji ordinaciji sem jaz kralj. Pa tudi, če smo sredi hoste.
SLAVKO Za takšne izpade...
BERT Se kaj? Strelja?
(SLAVKO molči)
Dandanes bi že za vsako neumnost počil nekoga. Rekel sem, da rotiraj. Te italijanske paradajzerice so večja nevarnost za vojaka, ki jo ima na sebi, kot za njegovega sovražnika. Od jutra sem že v temle njenem paradajzu
(pokaže na kri v lavorju)
ker so se trije šmrkavci igrali z njo. Kaj jim dajete bombe, ko se pa že pod težo puške sesuvajo! No? Alo, rotiraj in odloži to prekleto beštijo zunaj. Kdo misliš, da bo pobiral šrapnele iz tebe, ko bo tvoj edini kirurg ostal brez glave?
(SLAVKO se molče preda, odide ven, BERT si vmes do konca umije rokavice in sleče mesarski predpasnik. SLAVKO odloži paradajzerico na vhodu, se počasi vrne)
SLAVKO Si zadovoljen?
BERT Ja, ja. Kaj te muči?
SLAVKO Italijani so kapitulirali.
BERT To se je vedlo.
SLAVKO No, ampak zdaj so zares finito. Od Ljubljane do Rima so ceste postlane z njihovimi puškami in mitraljezi in čakajo, da jih poberemo kot rožice.
BERT Tisti svoj plevel lahko kar domov odnesejo. Vsaj četrt vseh ran, ki jih vidim v tej hosti so posledica Mussolinijevega kvalitetnega gnojila. Vse česar se je ta žaba dotaknila je zgnilo.

55

SLAVKO Boljše slaba puška kot nobena puška.
BERT Pa ne veliko boljše. Sem probal streljati z njihovimi pihalniki. Veter gre levo, puška pa desno. Moraš biti res umetnik, da kaj takega sestaviš.
(zagleda rano v SLAVKOTOVi rami)
A so te zadeli?
SLAVKO To? Ne, samo malo so me pobožali zjutraj. Hujše je s tistimi, ki zunaj čakajo. Si jih že videl?
BERT (BERT se loti njegove rane)
Iz lagerev? Ne. A so že prispeli?
SLAVKO Magda je med njimi. Pa en kup hudo podhranjenih ljudi. Smo imeli hude težave po teh hlodih. Kakšno pot ste si to zamislili do te bolnice?
BERT Odtisi na tleh so--
SLAVKO Vem, kaj pomeni, če tacamo po podrastju, ne rabiš mi spet pridigati. Ampak to je jebena bolnica. Pa se trikrat ubiješ s tem plezanjem, preden prideš do nje.
BERT Kako si pa ti tole staknil?
(pokaže na rano)
Nisi rekel, da so Lahi odložili puške?
SLAVKO To so bili slovenski metki. Daj kmetu zemljo in ti bo hvaležen do smrti. Daj mu pokalico in bo streljal na brata, če je treba.
BERT A jo niso pobrisali z Italijani?
(SLAVKO nastavi ramo, BERT razkužuje) 56
SLAVKO Kdo pa misliš, da je italijanske rožice prvi pobiral? Belčki hudičevi! Ampak smo jim pokazali svoje, tem izdajalcem.
BERT Kaj ste jim pokazali?
SLAVKO Pravico, ki ti pripada, če si kolaborant!
BERT Zadnje čase imate vsi samo še to pravico na jeziku.
SLAVKO Kaj bi pa ti naredil s temi ljudmi?
BERT Nič nisem rekel. Jaz sem tukaj samo za to, da krpam vas pravičnike, ko vas boj preveč zdela.
SLAVKO (malo bolj potiho)
Poslušaj Bert, če boš takole še naprej govoril...
BERT A boste še mene?
SLAVKO Stvari se dogajajo. Vse se kuha. Ali si naš ali pa--
BERT Poslušaj Slavc, jaz sem za naš narod, seveda sem. Ampak ta tvoja partija rine v stvari, ki nimajo veze z našo svobodo, ampak samo z njihovo prihodnostjo.
(BERT obvezuje rano)
SLAVKO Kdo pa bo postavil svet nazaj skupaj, ko bo te norosti konec? Tvoji dohtarji in odvetniki? Ti, ki so raje diskutirali leta in leta, kako Hitler in Musolini govorita o naši zemlji, kot pa da bi se kakorkoli pripravljali na vojno? Naša partija je edina, ki je znala trezno razmišljati o teh zadevah, ko so ostali znali samo govoriti.
BERT Trezno ja. Preveč trezno.

SLAVKO Pazi kaj govoriš! Stene imajo ušesa.
BERT (spusti SLAVKOVO napol obvezano ramo)
Kaj naj pazim! Govoriš o teh klerikalcih kot o največjem dreku, pa ste vi sami ustvarili notranjega sovražnika.
SLAVKO Bert, prosim te, zadržuj to mnenje zase, če že moraš razmišljati o stvareh, ki se te ne tičejo.
BERT Ste hodili gor in dol po Ljubljani in šicali vsakega, ki je vsaj malo smrdel po belo. Koliko ste jih pofentali, preden so ljudje, ki so celo življenje samo križ poznali, vzeli v roke svoje vile in začeli pikati nazaj? Koliko požganih domov je bilo potrebnih?
SLAVKO Požigali so Italijani.
BERT In še mene si poslal v ta svoj ogenj.
SLAVKO (se vstane, z napol obvezano roko, in začne oblačiti srajco)
Pa še koga bi. Vse bi požgal, če bi mislil, da bi bilo potem kaj bolje. Celo hosto. Cel svet!
BERT In potem se čudiš, da je narod razklan. Kako ne bo, ko pa bi vsi zažigali, noben pa ne bil gasil.
SLAVKO Včasih ni druge poti.
(se jezno odpravi, BERT hladno)
BERT Slavko.
(SLAVKO se ustavi)
Nisem ga. Veš da ga nisem. 57
SLAVKO (s hrbtom proti njemu)
Vem, ja... Hvala.
BERT Slavko?
(BERT gre proti svoji puški, previdno)
Kako to, da so Olgo ubili, tebe so pa izpustili?
SLAVKO Pobegnil sem.
(se obrne. Napeto je. Čaka se, kdo bo ustrelil)
BERT Seveda. Pobegnil si. Sem pozabil.
(skoči v salut)
Smrt fašizmu.
SLAVKO (odide brez saluta)
Svobodo narodu...
(v tistem v prostor pride MAGDA. Na prehodu se križata s SLAVKOM. Vidi se njena podhranjenost in psihična bolečina. Stoji pri vratih in gleda proti BERTU, ta gleda njo)
MAGDA (plašno, šibko)
Zdravo Bert!
BERT Magda! Si... v redu?
MAGDA Lepo te je videti. Pa čeprav v tem črnem rogu.
BERT Sem slišal, da ste peš prišli čez mejo.
MAGDA Bi šli z Italijani pa so vsi v drugo smer peljali.
BERT Kako ste sploh... Kako...
MAGDA Kar naenkrat so stražarji začeli izginjati. Odhajali so, en za drugim. In na koncu jih je bilo samo še

pet. Pa smo jih obkrožili, jim pobrali orožje in splezali čez zid. Eni so ostali. So začeli rušiti vse. Da nobena opeka ne bi ostala več cela. Drugi smo pa šli na pot.

BERT Sem bedast... Utrujena si. Daj, sedi.
(jo hoče posesti, ampak se ne pusti)

MAGDA Ne. Prosim, zunaj imamo dva, ki sta hudo šibka. Kam bi ju lahko dali ležat?

BERT V oficirsko barako. Bo Slavko odstopil. Pridi...
(spet jo hoče prijeti. Ona trzne. Noče)

MAGDA Ne, prosim.

BERT (previdno)
A so te...

MAGDA Ne... Samo... Polna sem uši.

BERT Ah, to pa ni problem.
(pograbi svojo medicinsko torbo)
Daj, bova tvoje uši mojim predstavila pa da vidimo, če bo fešta.
(prime pod pazduho. Gresta skupaj proti izhodu)

58

3.2 ANDREJEV BEG

Kmečka kamra. Podobna kot prej. ANDREJ sedi za mizo, pred seboj ima skledo žgancev in strga z žlico s sklede, kot da ni še nikoli okusil hrane. ŽENICA nosi kruh na mizo. Poleg ANDREJA je njegov nahrbtnik z radijskim oddajnikom.

ŽENICA O, hudič je to.
(odloži kruh)
ANDREJ Hvala, signora.
ŽENICA Zlodej je zagrabu cel svet in ga jaha naravnost v pekel. Tako je mojega brata premetaval. Levo. Desno. Sam zlodej ga je zagrabil.
(ANDREJ kima in jé)
Pa smo klicali župnika. Ga je blagoslovil. Smo dali za tri maše. Pa še doktorja smo klicali. Pa ni nič pomagalo. Takole ga je premetavalo.
(ANDREJ kima in jé, ŽENICA pa se premetava za mizo kot blazna)
So ga držali, en za rame, dva pa za noge. Župnik je pa šprical tisto svojo vodo.
(ANDREJ še vedno jé. Golta hrano)
Pa mislite, da je kaj pomagalo? Figo je! Nič ni pomagalo. Eh, tako je s tem svetom danes. Lahko vprašaš kogarkoli, noben ne bo znal pomagati. Ta svet je zlodej ugrabu in ga jaha naravnost v pekel. 59
(ANDREJ pomaže s kruhom po skledi. Prvič pogleda vanjo)
Bi še kaj spili? Da boste lažje šli na pot.
ANDREJ Ne, hvala. Lačen sem pa res bil.
ŽENICA Jaz ne vem, če bi si upala tako kot vi. S kje ste drugače pravite?
ANDREJ Trst. Zdaj se vračam nazaj.
ŽENICA Pa se je res Italija predala?
ANDREJ Res, ja. Zdaj bo tam mir.
ŽENICA Ja, kaj pa švabi? A ne bojo prišli za vami?
(nervozno se preseda)
ANDREJ Naj pridejo, če hočejo. Jaz sem končal s to vojno.
ŽENICA A tako je to? Lahko kar nehate?
(ANDREJ se vstaja, ŽENICA ga živčno potegne nazaj dol)
No, enega bova pa spila. To pa vztrajam!
(ANDREJ se obotavlja. Nato se usede nazaj)
ANDREJ No, prav. Enega za popotnico.
ŽENICA Veste kaj, tako zelo me spominjate na mojega Zvonkota.
ANDREJ A tako?
ŽENICA Uf, kako je bil ta fante ubrisan. Tazadnji. Sem bila že kar v letih, ko sem ga rodila veste. Doktorji so rekli, da sem prestara.
(ANDREJ spije svoj kozarec)

ANDREJ A ga ni več?
ŽENICA Ma, veste kako je s temi rečmi. Vsak umre. Ampak Zvonko...
(hudo se ji naredi v grlu)
...tako ga pa res ne bi smeli...
ANDREJ A so ga--
ŽENICA Nismo ga vzgajali, da bi šel v faro. Nič nimam proti nebesom, ampak najprej je treba kaj za zemljo naredit. Ampak je pa res, da ti nihče tako ne poštima otrok kot fara.
(ŽENICA mu hoče še natočiti. ANDREJ nakaže, da ne; ŽENICA vseeno natoči)
Potem je pa tisti Tomaž prišel v vas in zanesel svojega hudiča vanjo. Lahko verjamete, da je hudiča župnik prinesel? Komunizem je hudič, je govoril. Komunizem je najhujše zlo. No, pa smo imeli hudiča. Ko so čez kakšno leto prišli k nam partizani, mislite da smo jih poslušali?
(ŽENICA si še natoči, na hitro spije)
Čisto jih je zmešal, vam povem. Gospod Tomaž to, gospod Tomaž ono. Moj Zvonko je bil najhujši od vseh. In zato je tudi prvi prijel za puško, ko so prišli partizani. Ker so mu ubili dva sošolca... Fejst fanta.
(malo ji poči glas, nato se zbere, nadaljuje)
Povejte mi, sinjor Matonek. A ste vi tudi v tej njihovi fronti? 60
(ANDREJ premisli, nato odgovori previdno)
ANDREJ Bil sem. Pa sem se jim zameril.
ŽENICA O, ja. Marsikdo se jim je zameril.
ANDREJ Gospa, res bom moral iti. Rad bi prišel mimo Vrhnike še preden se zdani.
ŽENICA A so res sami tardeči v vaši Fronti? Ki bi nas radi Rusom prodali?
ANDREJ Komplicirano je to.
ŽENICA Komplicirano? Kaj pa je tukaj kompliciranega? A se prekrižajo ali se ne?
ANDREJ Se.
ŽENICA (razmišlja)
Potem je pa res komplicirano.
ANDREJ Gospa, zdaj pa res moram iti.
(se vstane, spije glaž do dna)
ŽENICA Kam se vam pa tako mudi?
ANDREJ Moram na pot. Se bojim, da bo kakšna patrulja.
(v tistem pride v hišo TOBIAS STIEBER. ŽENICA spremeni ton glasu)
STIEBER Gutten tag, Andrea.
ŽENICA Prokleti zlodej, kod si pa hodil tako dolgo? Sem skoraj pol flaše zapravila na tem umazanem komunajzerju.
STIEBER Oh, nein, nein. Tale pa ni rdeč. Ta je pa črn, kot jih črne samo v Trstu delajo.

ANDREJ Prosim vas, samo pustite me. Te vaše vojne se meni ne da več iti.
ŽENICA A vidva se poznata?
ANDREJ Ne.
STIEBER No... Imava skupne prijatelje.
ŽENICA A pol ne bo nič z nagrado?
STIEBER Kako?
ŽENICA Zadnjič ste rekli, da za vsakega in-ko-gnita dobim dvajset mark.
STIEBER Ampak saj on ni incognito. On je sehr cognito.
ŽENICA (ANDREJU)
A ti njega poznaš?
ANDREJ Ne.
ŽENICA (STIEBERJU)
Potem pa, herr Nazi general, gib mir deine Marke.
STIEBER (se smeji)
Ni ga hujšega od balkanske vdove. Molzejo, dokler ne priteče zlato.
(vzame iz prsnega žepa beležko)
Also, Frau Vodnik. Standardformular. Obkrožite pri *Informant*.
(šteje marke, ŽENICA obkroža)
ŽENICA Pa podpis?
STIEBER Tamle spodaj. Na črto.
ŽENICA Pa če ne znam?
STIEBER Kako ne znate? 61
ŽENICA Ponavadi lahko naredim križec.
STIEBER Križec?
(razmišlja)
Potem potrebujete dve priči.
ŽENICA Saj ju imam. Ena. Dva.
STIEBER Gospod Mattone da bi bil priča lastni predaji?
ŽENICA Zakaj pa ne? Saj še najbolj ve, kdo je. Meni se to zdi dobra priča.
STIEBER (se nasmehne)
Prav. Naj bo križec.
(ŽENICA naredi križec, potem si izmenjajo list, da še STIEBER in ANDREJ podpišeta. Nato STIEBER vzame list nazaj in začne izpolnjevati ostala polja obrazca. ANDREJ in ŽENICA čakata. ŽENICI je nerodno, zato znova ogovori ANDREJA)
ŽENICA Ne misliti, da sem žleht. Nisem žleht. Ampak od nečesa moram živeti. Krave so odpeljali Italijani, moko in kruh so vzeli partizani, Nemci so pa zdaj še zadnjega prašiča vzeli.
ANDREJ Vsak je zase v tej vojni. Prej kot bomo vsi to dojeli, prej bo vsega skupaj konec.
STIEBER No, zdaj si povedala svoje. Pojdi v hlev do krav in naju pusti--
ŽENICA Če jih ni več...

STIEBER (jezno, strogo)
Potem se pa sama spravi nad tisto seno in ga prežvekuj dokler ne pridem pote. Ali bomo pa zaklali še tebe, tako kot smo tvojega prašiča.
OLGA Prokleta vojska. Vsem se je zmešalo.
(odide. STIEBER se takoj spet prelevi v prijaznega človeka. Nasmehne se ANDREJU)
STIEBER Tako. Končno sama. Dva fanta na robovih zgodovine. Ki jo lahko obrneva nama v prid.
ANDREJ Herr Stieber, sem vam že povedal, da me ne zanimajo te politične igre.
STIEBER Ah, ne, ne. Govorim o bolj zemeljskih stvareh. Govorim o preživetju.
ANDREJ To počnem tudi brez vaše pomoči.
STIEBER Seveda, seveda. Ampak kako boste preživeli, ko se bo vzpostavljal nov red? Konec vojne se bliža. In konec vojne, pa čeprav nerad priznam, ne bo obetaven takšnim kot sva midva.
ANDREJ Prosim, ne dajajte me v koš z vami.
STIEBER Veste, signor Mattone, na trenutke ste prav nezaslišano neumni... Ne gre za to, v katerem košu hočete biti, gre za to v katerega so vas dali.
(ANDREJ molči)
Z Bertom Magajno – mislim, da ga poznate – imava dolgoletne vezi. Veliko sem storil zanj. In v tem času negotovosti sem prepričan, da bi povrnil te usluge. 62
ANDREJ Kaj želite od mene?
STIEBER Da stopite v stik z gospodom Magajno zame. Da rečete kakšno dobro besedo v mojem imenu. To je vse.
ANDREJ To je vse?
STIEBER Od trenutka, ko ste prišli v Maribor, sem bdel nad vami, vas bodril, vas usmerjal...
ANDREJ Ne. Od trenutka, ko sem prišel v Maribor ste me opazovali, mi prisluškovali, manipulirali z menoj.
STIEBER Prosim vas, ne pretiravajte. Niste nam bili tako pomembni.
ANDREJ Takšni ste. Jaz najbrž to razumem bolje, kot ti Slovenci, ki imajo izkušnjo z vašim režimom šele nekaj let. To je v vašem bistvu. Manipulacija. Nadzor. Moč. In jaz imam tega počasi dovolj.
(dvigne pištolo. STIEBER je presenečen)
Kolikokrat vam še moram povedati, da me ne zanimajo vaše vojne. Ne zanimajo me vaši načrti. Jaz bi samo rad šel domov. Na svojo lastno zemljo. In vi mi boste pri tem pomagali.
STIEBER Umor ni v vas. Toliko vas pa že poznam.
ANDREJ Mogoče res. Ampak strel v koleno... To sem pa zmožen. Sleci se.
STIEBER Was?
ANDREJ Sleci se. Takoj!

STIEBER Ti je povedala o svojem sinu?

ANDREJ (pomigne s pištolo)
Tiho bodi…

STIEBER Zagotovo si opazil požgane hiše na poti do te podrtije...
(ANDREJ molči, STIEBER se začne slačiti)
Kakšno leto nazaj, ko je tu bila še italijanska oblast, so hodili sem člani Osvobodilne fronte in sklicevali sestanke. Ampak lokalna mladina je bila za nekega Tomaža. Ko so videli partizane, so videli rdeče komuniste.

ANDREJ Pohiti že.

STIEBER Dokler so partizani prišli tretjič, so se fantje že oborožili z italijanskim orožjem in so pregnali rdeče vrage nazaj v hosto. Trije so padli med partizani. Tega OF ni mogla odpustiti. Ko so prišli nazaj, so vaškim dečkom pokazali moč svoje vojske.
(STIEBER je slečen do spodnjic, ANDREJ se medtem oblači)
Vse so požgali, Andrea. In pobili vsakega, ki se ni prav čas skril. Takšna je tvoja OF.

ANDREJ (se oblači)
OF ni moja.

STIEBER Ne bo ti uspelo priti niti kilometer, preden bom za tabo poslal svoje ljudi.

ANDREJ (se obleče do konca. Uniforma visi na njem) 63
Jaz pa mislim, da ne. Jaz pa mislim, da boš, dokler je še noč, stekel nazaj dol v kasarno in si hitro oblekel novo uniformo. Da te ne bi kdo videl takšnega... Osramočenega.
(STIEBER se nasmehne, a nič ne reče. ANDREJ pograbi nahrbtnik z radijskim oddajnikom in pomigne STIEBERJU)
Tako. Greva!

3.3 NA ROBU BLAZNOSTI

Po goščavi se plazita BERT in MAGDA, oba vidno izmučena. Zima je. Na robu jase postojita. BERT da signal za tišino. Pogleda skozi daljnogled. Na drugi strani jase ŽENICA seka drva.

BERT (potihoma)
Sama je.
MAGDA Nič otrok?
BERT (pogleda še enkrat skozi daljnogled)
Ne vidim jih.
MAGDA Poglej koliko je drv. To ni za eno ženičko.
BERT Otroci so najbrž spodaj v dolini. Tukaj ljudje še hodijo v šolo. Najprej so se učili italijansko, zdaj pa še nemško. Sama visoka kultura.
(BERT ji izroči daljnogled. Gleda... Gleda... Nato umakne daljnogled. Previdno, prestrašeno)
MAGDA Bert, nekaj ti moram povedati.
BERT Če je o Olgi, me ne zanima. Ti si svoje odplačala tisočkrat. Hudiča, da ne vem kako še lahko živiš po tem, kar si doživela...
MAGDA Ne to, Bert.
(še enkrat pogleda proti jasi, da se prepriča)
Ko gledam to baburo... Jaz v njej... vidim Olgo.
BERT Kaj?
MAGDA Samo rabim, da mi poveš, da to ni Olga. Ker nisem 64
več prepričana v nič.
BERT Tudi jaz jo vsepovsod vidim. Ampak to naju krivda razžira. To moraš sprejeti. Jaz sem zase sprejel. Najbrž jo bom celo življenje videval.
MAGDA Kaj bova naredila?
BERT Magda, poslušaj me. Celemu bataljonu se že blede. Ampak njim se zares. Od lakote. To je pomembnejše od najinih ožganih duš. Tako da, kar bova naredila je, da bova lepo zakorakala k tej ženički in ji povedala, da v hosti čaka lačna vojska slovenskega naroda in da bi naredila veliko za naš boj, če bi nama napolnila nahrbtnike.
MAGDA Kar tako?
BERT Kar tako, ja. Na štajerskem sem podobno naredil. Pa sem jedel, pil, pa še kaj se je našlo zame. Tu v teh kočevskih hostah so pa ljudje dve leti trpeli Italijana, ki se je sprehajal od vasi do vasi in požigal, posiljeval ali pa ubijal. Tale ženička naju bo hudičevo vesela, boš videla.
MAGDA Upam, da res.
(se vstaneta in gresta proti ŽENICI)
BERT Zdravo tetka! Imate kaj za pod zob za vaše borce za svobodo?
ŽENICA (se ustraši)
Bog pomagaj, kdo sta pa vidva?

BERT A imate kaj za pod zob tetka? Tako smo lačni pa še cela hosta nas je.
ŽENICA Cela hosta? Lačni?
MAGDA Nismo jedli že cel teden.
ŽENICA (hladno)
Nič nimam. So že vse pobrali.
BERT Kdo?
ŽENICA Vaši, kdo pa! A mislite, da ste prvi prišli k nam fehtat? In da naš kruh kar z neba pada?
BERT (postaja nervozen)
Za tiste, ki se streljajo po vaših hostah, da lahko vi doma mesite vaš kruh, boste pa najbrž že kaj našli.
ŽENICA Nič nimam, da bi lahko dala.
MAGDA (BERTU na glas)
Laže. Seveda ima, samo dati noče.
(BERT ji pokaže naj utihne)
BERT Gospa, prosim vas, da se legitimirate.
ŽENICA Kako prosim?
BERT Vse vam bomo vrnili, ko bo konec vojne. Nova oblast bo za vse poskrbela. Ampak danes se bova s tovarišico sprehodila po vaši hiši in zaplenila hrano in pijačo za naše borce.
(uradno)
Ime, priimek.
(MAGDI) 65
Ti pa zapiši.
ŽENICA (se razjezi)
O, ti hudič komunajzerski. Zdaj boš pa kradel, ko lepa beseda ni zalegla?!
BERT (dvigne puško. Doda hladno)
Legitimacija. Takoj.
ŽENICA (otrpne)
Tereza. Peterlin.
(MAGDA si zapiše)
BERT Tako, zdaj bo pa tovarišica Magda šla v vašo hišo in nabrala okrepitve za naše rojake.
(MAGDA pograbi oba nahrbtnika in gre v hišo)
Midva bova pa lepo počakala.
ŽENICA (v joku, histerično)
Hudiči nesramni. Vse boste pobrali poštenim ljudem.
BERT Gospa... Moje ime je Dr. Bert Magajna. Po vojni me kar poiščite, pa vam bom vse osebno povrnil.
ŽENICA Kdo bo pa do takrat hranil moje otroke?
BERT Naj jih Italijani in Nemci, ko jim pa tako radi pomagate.
(MAGDA se vrne)
Si našla kaj?
MAGDA Oba nahbrtnika. Do vrha. Na!
(vrže mu kos kruha. Še sama si enega vzame. Oba jesta, kot da že mesec dni nista jedla)

BERT Hudiča je dober. Hvala vam tetka!

ŽENICA (se zlomi, v joku, glasno)
To je bilo še zadnje, kar smo imeli!

MAGDA Vse bo povrnjeno—

ŽENICA Kaj bo povrnjeno! Kdo bo povrnil! Vi razcapanci? Ki lazite po naših hostah in ubijate naše ljudi?

BERT Mi ubijamo tiste, ki ubijajo nas. Nemce in Italijane.

ŽENICA (histerično)
In kaj delajo oni? Oni pa ubijajo nas. Tam spodaj v dolini so bile še lansko leto tri zdrave vasi. Pa mlin. Pa njive. Kakšne njive! Nihče ni bil lačen. Pa so vse požgali. Najprej Italijani, potem pa še partizani. Vi brezbožni hudiči, ki se vlačite po naših hostah.

MAGDA (se oprime svoje puške)
Ženska, bolje zate, da se takoj pomiriš. Bi rada, švabe povabila na večerjo?

ŽENICA Ti boš meni govorila? Da te ni sram. Se vlečeš po hostah s temi umazanci. Kurba nemarna. Kje imaš kak ponos!

MAGDA (besno, a se zadržuje)
Bolje zate, da utihneš ali ti bom pa tisti molek naravnost v oko zarinila.

BERT (eksplodira. Se dere, zelo potiho)
Magda, da si mi tiho! V dolini je cel batajlon. 66

ŽENICA (sliši BERTOVO pripombo, reče MAGDI)
Daj me vlačuga umazana! Bog ti bo vse povrnil.

MAGDA (se ne more več zadrževati. Repetira svojo puško in jo nameri v ŽENICO)
Da ne piskneš niti besedice več, kmetica neizobražena. Zaprta v tej svoji kolibi. Ti sploh veš kaj se dogaja tam zunaj? Kdo ima čas misliti na kurbarijo? Samo takšni kot si ti!
(BERT repetira, mirno)

BERT Tovarišica Magda, takoj spustite svoje orožje z glave civilistke.

MAGDA (še kar drži puško)
Ji boš dovolil, da tako govori o nas?

BERT Magda, takoj spusti orožje!

MAGDA Vprašanje komu vse še tvezi te svoje laži.
(ŽENICI)
Kakšen bog! Kje vidiš boga v tem besu? Ko se človek takole razkraja. Lahko je tebi, ko to vojno gledaš s te svoje mirne jase. Lahko je tebi reči kdo so fašisti, nacisti, komunisti. Pa si videla vojno? Si videla, kaj delajo z nami? Si videla njihova taborišča smrti? Kjer so nas načrtno stradali, iztrebljali, čakali, da naš ogenj pogasne??
(se sesede, zajoče, histerično. BERT stopi do nje in ji umakne puško z ŽENICE)

Kakšen bog....

BERT Dovolj, morava iti.

(pobere oba nahrbtnika, dvigne MAGDO in še reče ŽENICI v spravljivem tonu)

Se opravičujem tovarišica Peterlin. Veste v hribih že vsem pokajo živci. In nekateri so doživeli še hujše stvari kot hoste in granate. Stvari, ki jih nihče ne bi smel doživeti.

(pogleda MAGDO, nato nazaj ŽENICO)

Ta vojna nobenemu ne prizanese. Obljubim, da povrnem vsako klobaso in vsak hlebec. Častna doktorska.

ŽENICA (v obupu)

Da bi se zadavili s temi klobasami.

(ko se BERT in MAGDA odpravljata, se izza grmovja zasliši glas)

PETERLIN Nahrbtnike in orožje odložita na tla.

(BERT in MAGDA otrpneta, nato se pogledata)

Takoj!

(Tišina.
Ki traja.
Predolgo...
Nato hitro! BERT vrže puško MAGDI, oba se vržeta na tla. Poči strel. Oba ležita na tleh. Iščeta z merki skozi goščavo od kje prihaja!)

BERT Tovariš! Na napačnega streljaš. Nemci so spodaj v dolini.

67

PETERLIN Čisto prav streljam. Niso Nemci tisti, ki nam kradejo.

MAGDA (BERTU)

V hiši so bile moške obleke. Ta je njen.

BERT Zagrabi jo, jaz te bom kril.

(MAGDA steče proti ŽENICI, streli priletijo iz grmovja. BERT ustrelja nazaj)

ŽENICA Daj jih Franci! Pobij te lopove!

(MAGDA jo zagrabi za lase, nameri revolver vanjo

MAGDA Boš nehala kokodakati?!

(nekaj časa je tišina)

BERT Franciii...

PETERLIN Pustita jo pri miru.

ŽENICA Franci, pomag--

(ŽENICA utihne, ker jo MAGDA udari po glavi in potisne v tla)

PETERLIN Takoj da jo spustita.

BERT O, to pa ne. Povej mi raje kje imaš kamerate skrite.

(nekaj časa spet tišina)

PETERLIN Spodaj so. V dolini.

BERT Sam si?

PETERLIN Ja.

BERT Ko se je začela ta norija, niste bili dovolj korajžni, da bi za puške prijeli, zdaj ko so vam pa

Lahi dali svoje piškave pokalice, ste pa kar naenkrat našli svoj pogum.

PETERLIN Dom branim.

BERT Tudi jaz. Samo da mene briga še za kaj več kot samo za par metrov okoli svoje njive.

(premišljuje)

Takole bomo naredili. Midva s tovarišico bova vzela najine nahrbtnike, tvoja kokoš bo pa šla z nama do potoka pod vrhom. Nocoj ne bo noben Slovenec umrl.

PETERLIN To je vse kar znate partizani. Krasti in bežati. Za seboj pa puščate posledice.

MAGDA Tiho bodi svinja domobranska! Ali pa boš dobil te posledice naravnost skozi možgane.

BERT Kaj se ti vmešavaš! A ne vidiš, da smo se čisto lepo zmenili?

(PETERLINU)

Tako. Zdravo tovariš! Pozdravi okupatorja!

(BERT, MAGDA in ŽENICA gredo ritensko v levo z jase. ŽENICA s pištolo na glavi)

Pa... Z bogom!

(tišina, čričkі, noč. Nekje v daljavi se sliši streljanje in pokanje granat)

68

3.4 SOOČENJE

Mine leto dni. Boršt pri Trstu. Stara, skoraj porušena hiša. ANDREJ spi na kavču. Sliši se zvoke nekoga zunaj. SLAVKO je! Pijan je in tolče zunaj.

SLAVKO Signor Mattone!
(razbija, lomasti)
Signor Mattone, kje siii?
(ANDREJ se prebudi. Nekaj išče)
Tvoj brat je prišel na obisk!
(ANDREJ ne najde, kar išče)
ANDREJ Slavko, kaj pa ti delaš tukaj?
(SLAVKO vdre v prostor. ANDREJ ravno najde kar je iskal – pištolo. Skrije jo za hrbet. SLAVKO je vidno pijan. V eni roki drži svoj rdeč lovski nož, v drugi flašo)
SLAVKO Pridi mali. Pridi.
ANDREJ Kako to, da si tukaj?
SLAVKO (vesel, razposajen, a nevaren)
A nisi slišal? Trst smo dobili nazaj! Pridi mali, pridi, da ti pokažem.
ANDREJ Prosim Slavko, pusti me, da živim na svojem.
(SLAVKO šokiran od teh besed)
SLAVKO Na... na svojem? 69
(ANDREJ molči)
Kakšnem svojem? To je tvoje?
ANDREJ Meni je pustila...
SLAVKO To ni tvoje. To je od tvojega očeta. Njegova kri, njegova familija je to zgradila.
ANDREJ Prav, od najinega očeta je.
SLAVKO Ne, ne... Od *tvojega* očeta je. Bodimo korektni.
ANDREJ Prosim, Slavko...
SLAVKO Ne, ne, saj si mi sam dal vedeti, da sem... da sem... od koga že?
(se zadere, da ga cel svet sliši)
Un bambino stupro![29] A nisi tako rekel? Da samo po tvojih žilah teče kri mojega ljubega očeta?
ANDREJ Prosim te... Bil sem otrok, nisem vedel kaj govorim.
SLAVKO Veeeedel si. Veeeedel si, svinja Lahovska.
ANDREJ (eksplodira)
Nehaj me zmerjati z Lahom!
SLAVKO Vsak je samo tisto, kar mu piše na nagrobniku. In tebi bo pisalo po Lahovsko. Andrea Mattone. Otrok fašizma. Je mama poskrbela za to.
ANDREJ Ne mešaj mame v tvoje svinjarije!
SLAVKO Prav imaš, prav imaš. Naj počiva v miru.
(pijano, v posmehu se prekriža)
Adriana Mattone. Vlačuga, ki je izdala svojega moža.

[29] Otrok posilstva

(ANDREJ reagira na besedo vlačuga. Dvigne pištolo. Grozi z njo. Roke se mu tresejo. Komaj drži pištolo, tako je težka. Od vsega pritiska, jeze, žalosti. Slavko dvigne roke, počasi, izzivajoče. Še vedno drži nož v eni roki)

SLAVKO Kaj še čakaš.

(ANDREJU se roke tresejo)

Ne upaš??

ANDREJ Moral bi te! ... Pa ne morem.

SLAVKO Ustreli!

ANDREJ Ne... Ne morem.

SLAVKO Prešibek si. Vedno si bil.

ANDREJ (skozi jok)

Zakaj si me izdal? Zakaj si me izdaaal?

SLAVKO Ustreli me, drugače bom jaz.

ANDREJ Zakaj si me izdaaaal?

SLAVKO Zakaj si ti mene, svinja?

(stvari se zgodijo hitro. SLAVKO v besu spusti roke, z nožem zamahne proti ANDREJU, ki v paniki trzne in pištola se sproži)

(En blisk.
Dva bliska.)

(nato dim iz pištole in tišina, ki odmeva v ušesih. SLAVKO stoji nad ANDREJEM. Nekaj časa gleda v ANDREJA, nato mu nož pade iz rok, zacinglja na tleh. Po trebuhu se mu razleze rdeč madeč, ki raste, se razteza in širi kot kakšna pošast, dokler nima cele srajce polne krvi. ANDREJ se takrat zave, kaj je storil. Odvrže pištolo. SLAVKO pade proti tlom, ANDREJ ga ulovi) 70

ANDREJ Ne, ne, ne. Prosim, ne.

(SLAVKO pogleda proti rani, ANDREJ ga vzame v svoje naročje. SLAVKO se zareži)

SLAVKO Mali... Pa le znaš.

(se skuša smejati, a ga preveč boli)

ANDREJ Oprosti Slavko. Oprosti mi.

SLAVKO Pa le znaš streljati. Sem mislil, da ne znaš. Sem mislil, da--

ANDREJ Bom pomagal. Bom pomagal, boš videl.

SLAVKO A se spomniš majence?

ANDREJ Bom ti pomagal. Tako kot me je Bert naučil.

(položi SLAVKOTA na tla, se skloni čez njega in mu strga srajco s prsnega koša. Spodaj se razkrije rana. Kri vsepovsod)

SLAVKO Se spomniš-- Se spomniš majence?

ANDREJ Samo bodi pri miru, prosim.

SLAVKO Jaz sem... Nisem hotel Andrej. Res nisem.

(ANDREJ polije SLAVKOVO telo z alkoholom iz SLAVKOVE flaše, SLAVKOTA hudo zaskeli)

Aaa-aahhh! ... Nisem hotel. Ampak drugače bi pa oni mene pretepli. Samo tako sem te lahko... khhh... samo tako sem lahko pazil nate. Ko pa bil še tako majhen.

ANDREJ Boš videl, te bom pokrpal, kot me je Bert naučil. In bova skupaj tu živela. In bova skupaj šla na majenco.

SLAVKO Naslednji teden bo... V Dolini. Se spomniš?

ANDREJ Bova šla in bova spet ukradla maj. Tako kot nazadnje, a ne?

SLAVKO Trst smo dobili nazaj, Andrej. Si slišal?

ANDREJ Sem slišal, sem.

SLAVKO In zdaj bo konec vojne.

ANDREJ Bodi pri miru. Ni tako hudo, samo bodi pri miru, da ne izgubiš preveč krvi. Sem zgrešil glavno žilo.

SLAVKO (se zareži. Spet ga preveč zaboli, ustavi smeh)

Ne sekiraj se preveč. S temi italijanskimi pištolcami ti noben ne zameri, če zgrešiš. Še sovražnik te počaka, da še enkrat nameriš.

ANDREJ Slavko, oprosti.

SLAVKO Veš, zdaj bo konec tega.

ANDREJ Vem.

SLAVKO In takšnim kot si ti se ne bo dobro pisalo, mali.

(ANDREJ pobere nož, polije malo alkohola po njem in ga zažge. Nož se vname in ANDREJ ga potisne ob SLAVKOV trebuh. SLAVKO zakriči od bolečine) 71

ANDREJ Samo še povežem.

(SLAVKO se malo dvigne na stran, da ANDREJ spodaj potegne prevezo. Nož leži ob strani. Še vedno gori)

SLAVKO Mali.

(ga zagrabi)

Resno ti pravim. Zdaj bo cela štala. Ko je konec, se vsem zmeša.

ANDREJ Kaj pa naj? Tu bom ostal pa naj me pobijejo.

SLAVKO Greva proč od tod, mali.

ANDREJ Midva?

SLAVKO Misliš, da se bo meni kaj bolje godilo? Bert... Bert misli, da sem--

ANDREJ Jaz sem mu povedal.

(ANDREJ zaključi prevezo. Zgleda, da bo vse v redu. Nož še vedno gori ob strani)

SLAVKO Je rekel, ja.

ANDREJ Slišal sem kako si...

SLAVKO Veliko stvari sem storil, ki bi jih mogoče lahko drugače. Ko bi ti vedel, kaj vse je bilo.

(se vstane, opira se na ANDREJA. Se zagleda v nož na tleh. Pobere ga)

Dovolj je bilo, Andrej. Dovolj je bilo vse te norosti in vse te jeze. Dovolj je bilo te Opeke, ki se ruši okoli nas. Greva vse skupaj požgati. Da naju nihče ne bo iskal.

ANDREJ Da bodo mislili...

SLAVKO Tako. Daj, pomagaj mi.

(SLAVKO pokaže na flašo. ANDREJ jo pobere. Začne polivati po tleh. Teče po stenah, po kavču, po celotni preteklosti)

SLAVKO Kaj imaš v nahrbtniku?

ANDREJ Svoj radio.

SLAVKO Vrzi ga poleg.

(ANDREJ vrže nahrbtnik na tla)

ANDREJ Kam pa greva?

SLAVKO Na ladjo in čez Atlantik.

ANDREJ In kaj bova tam?

SLAVKO Živela.

(SLAVKO vrže nož na tla. Poleti in plameni ga spremljajo do tal, kjer se vname tekočina in vse zažari v plamenih. Ognjeni zublji objamejo njuni silhueti, a sta na varnem. Odšepata stran, v temo, v zgodovino, v pozabo. V ognju hiša izgine in ostane samo še plamen v temi.)

72

3.5 SLOVO OD IDEALOV

Ko ogenj jenja, v njem opazimo mogočen spomenik, ki zraste, kjer je še prej bila hiša. K spomeniku iz teme stopita BERT in MAGDA. Zgledata spremenjena, predrugačena. Sta mož in žena in prišla sta na obisk k spomeniku.

BERT Vsakič ko pridem sem, sem jezen.
MAGDA Zakaj?
BERT Zakaj. Enemu so postavili spomenik, drugega so pa...
MAGDA Narod potrebuje svoje heroje.
BERT Kako se bodo stvari kdaj umirile, če so zgrajene na lažeh?
MAGDA (nasloni glavo na njegovo ramo)
Občutek imam, da če bi samo razumeli, kaj se je tu zgodilo... Če bi samo lahko videli nazaj v preteklost, razumeli njuno usodo... Da bi lahko iz njune usode razgrnili znanje na cel narod in razumeli kako se je raztrgal na dvoje.
BERT Pa misliš, da se sploh da razumeti?
MAGDA (po nekaj premisleka)
Ne... Lahko se pa skušamo zaceliti.
BERT Pa stare bolečine? Stara sovraštva?
MAGDA Ko bomo pokopali zadnjega, ki še joče, ki še besni, bomo pokopali tudi sovraštvo.
BERT Ampak da takole delimo ljudi... Da imajo nekateri pravico do preteklosti, drugi pa v njej ostajajo zakopani. Kako lahko verjamem v takšno prihodnost? 73
MAGDA Ljudje rabijo velike simbole. Potrebujejo ideje, ki jih odrešijo. Kaj se skriva spodaj, kaj je zakopano pod površjem, ni pomembno. Važno je, kaj se dogaja v njihovem imenu.
BERT In to je?
MAGDA Ideja o boljšem svetu, kjer se takšne stvari ne bodo več dogajale.
BERT Naj počivata v miru.
MAGDA Feniks in rajski ptič.

BERT in MAGDA stojita na grobu, osvetljena, sredi teme, in žalujeta za izgubljenim, za požganim in za pozabljenim. Tema pada, medtem ko v daljavi slišimo šum vetra, ki nas spomni na tisto, kar je bilo. Takrat na nagrobniku zažari simbol feniksovega peresa. Žari v rdeči svetlobi, okoli pa tema v kateri BERT in MAGDA izgineta. Nekaj časa še tli, nakar tudi pero ugasne in ostanemo sami s svojo temo. Pokopani v njej.

KONEC